

บทที่ 3

การบริหารจัดการทรัพย์สินริبا และปัญหาใหม่ๆเกี่ยวกับริบา

3.1 หุ้ก่การบริหารจัดการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินริบา

มนุษย์ทุกคนย่อมมีความผิดและพลาดพลั้งไม่มากก็น้อย ทั้งทางพฤติกรรมและอาชีพการงานเว้นแต่ท่านเราะฮูล ﷺ เท่านั้น ซึ่งบางคนประกอบอาชีพทุจริตและได้มีการครอบครองทรัพย์สินริบาหรือทรัพย์สินหะรอมมาใช้สอยในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ใช้จ่ายในครอบครัว จ่ายหนี้สิน จ่ายภาษี และการทำอิบาอะฮ์ญ์ เป็นต้น แล้วชะริอะฮ์มีหุ้ก่อย่างไรเกี่ยวกับการใช้สอยทรัพย์สินริบาหรือทรัพย์สินหะรอมดังกล่าว ?

ดังนั้นการนำเสนอหุ้ก่ชะริอะฮ์เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินริบาหรือทรัพย์สินหะรอม จึงเป็นหัวข้อหนึ่งที่สำคัญในการวิจัยเรื่องนี้ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นหัวข้อย่อยดังนี้

- 3.1.1 การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินริบาโดยการใช้เป็นค่าใช้จ่ายของบุตรและครอบครัว
- 3.1.2 การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินริบาในการประกอบพิธีหัจญ์หรือพิธีกรรมอิบาอะฮ์ญ์
- 3.1.3 การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินริบาในการสร้างมัสยิดและอาคารเพื่อการกุศล
- 3.1.4 การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินริบาในการใช้จ่ายหนี้สิน
- 3.1.5 การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินริบาในการจ่ายภาษี
- 3.1.6 การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินริบาในการรักษาความเสถียรภาพของราคาเงินตรา และตรึงราคาสินค้า

3.1.1 การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินริบาโดยการใช้เป็นค่าใช้จ่ายของบุตรและครอบครัว

อุละมาอ์ฟิกฮฺได้แย้งกันเกี่ยวกับหุก่มการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินริบา โดยที่ผู้ครอบครองทรัพย์สินริบาหรือทรัพย์สินหะรอมนั้นเป็นคนยากจนหรือผู้ขัดสน และไม่รู้จักเจ้าของทรัพย์สินเดิม ชะรีอะฮฺอนุโลมหรือไม่ที่จะให้คนยากจนหรือผู้ขัดสนนั้นได้ใช้จ่ายทรัพย์สินเช่นนั้นเพื่อตัวของเขาและครอบครัว หรือมอบให้ผู้อื่น? หากเขาใช้จ่ายสำหรับตัวเองแล้ว เมื่อเขามีทรัพย์สินเขาจะต้องจ่ายคืนทรัพย์สินดังกล่าวให้เจ้าของเดิมหรือไม่?

ปัญหาดังกล่าวอุละมาอ์ฟิกฮฺได้มีทัศนะที่ต่างกันออกเป็น 2 ทัศนะ กล่าวคือ

ทัศนะที่หนึ่ง เป็นทัศนะของอุละมาอ์ส่วนใหญ่ เห็นว่า อนุโลมให้มุสลิมใช้จ่ายทรัพย์สินริบาสำหรับตนเองและครอบครัว ถ้ามุสลิมนั้นเป็นคนยากจนหรือผู้ขัดสนและมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพย์สิน และเขาก็ไม่รู้จักเจ้าของทรัพย์สินดังกล่าวด้วย

อิบน์ เมาคูด อัลหะนะฟี กล่าวหาว่า “การครอบครองทรัพย์สินที่สกปรกควรจัดการด้วยการทำทาน และหากมีความจำเป็นจริงๆ อนุโลมให้ใช้จ่ายเพื่อตนเองได้ และในกรณีผู้ครอบครองนั้นเป็นคนรวยเขาควรบริจาคทานเท่าจำนวนที่เขามีอยู่ ถ้าหากผู้ครอบครองนั้นเป็นคนยากจนหรือผู้ขัดสนไม่จำเป็นต้องบริจาคทาน” (Ibn Maudūd, 2005:3/61)

สำหรับมัฮัซซัฮฺอัสซาฟียะฮฺ ท่านอิมามอันนะวะวีได้ยกคำกล่าวของอัลเฆาะซาลีย์ว่า

“หากมีคนมามอบทรัพย์สินหะรอมแก่คนยากจน ทรัพย์สินหะรอมนั้นถือว่าไม่หะรอมสำหรับคนยากจนหรือผู้ขัดสน ในทางกลับกันเป็นสิ่งที่ดีและหะลาล ถ้าหากเขาเป็นคนจนเขาสามารถที่จะบริจาคทานให้กับตัวเขาเองและครอบครัวของเขาได้ เนื่องจากพวกเขาเป็นผู้ที่มีสิทธิและมีคุณสมบัติที่จะรับทรัพย์สินหะรอมได้ ยิ่งไปกว่านั้นพวกเขาเป็นผู้ที่เหมาะสมที่จะได้รับการบริจาค และสามารถที่จะเอาทรัพย์สินหะรอมนั้นตามจำนวนที่จำเป็นเท่านั้น เพราะเขาเองก็เป็นคนจน”

แล้วท่านอิมามกล่าวว่า “นี่คือคำกล่าวของท่านอัลเฆาะซาลีย์และคนอื่นๆ ในหมู่สหหายของเราเกี่ยวกับเรื่องนี้ และท่านอัลเฆาะซาลีย์ได้นำคำกล่าวนี้มาจากท่านมุอาวียะฮฺ อิบน์ อบีสุฟยานและคนอื่นๆ ในหมู่ของอัศสะลัฟ” (al-Nawawī, 1996 : 9/428)

มัฮัซซัฮฺนะบิละฮฺ ท่านอิบน์ เราะฎีบกล่าวว่า “สำหรับทรัพย์สินหะรอมที่ไม่รู้จักเจ้ากรรมสิทธิ์ของทรัพย์สินนั้น ตามหลักชะรีอะฮฺจำเป็นต้องบริจาคทาน เช่น

ทรัพย์สินที่ได้มาด้วยการปล้น และไม่อนุโลมให้ผู้ที่ครอบครองทรัพย์สินหะรอม นั้นใช้สอยทรัพย์สินดังกล่าวตามที่ได้อ้างในตัวของนักศรัทธา และอัลกอฎีย์ (อูยูยะอูลา มุหัมมัด อิบน์ อัลหุซัยน) กล่าวว่า “หากเขาเป็นคนจน เขาสามารถใช้ทรัพย์สินดังกล่าวได้ตามความจำเป็นเท่านั้น” (Ibn Rajab, n.d.:129-130)

จากคำกล่าวข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า เงื่อนไขที่สำคัญที่ทำให้สามารถใช้ทรัพย์สินหะรอมได้คือ ต้องเป็นคนยากจนหรือผู้ขัดสน และไม่รู้จักเจ้าของเดิมของทรัพย์สินหะรอม

ทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้นได้ยึดหลักฐานดังนี้

ก. ทรัพย์สินหะรอมที่รู้จักเจ้าของเดิมจำเป็นต้องคืนให้เจ้าของเดิม หากไม่รู้จักเจ้าของเดิมควรมอบให้กับผู้ที่มีสิทธิรับทรัพย์สินหะรอมนั้น เช่น คนยากจน ผู้ขัดสน เป็นต้น และถ้าหากทรัพย์สินหะรอมนั้นอยู่ในมือของคนยากจนอยู่แล้ว คนยากจนหรือผู้ขัดสนนั้นสามารถนำทรัพย์สินหะรอมนั้นมาใช้สอยเพื่อตัวเองและครอบครัวได้ เพราะคนยากจนหรือผู้ขัดสนนั้นถือว่าเป็นผู้ที่มีสิทธิรับบริจาคทาน

ข. หากคนยากจนไม่รู้จักเจ้าของเดิมของทรัพย์สินหะรอม ชะรีอะฮ์ถือว่าอนุโลมให้เขาครอบครองทรัพย์สินหะรอมนั้นได้ และถ้าหากเขาได้ใช้ทรัพย์สินดังกล่าวเนื่องจากความจำเป็น (ยากจน) สิ่งที่เขาได้ใช้ไปไม่ถือว่าเป็นหนี้สำหรับเขา และไม่จำเป็นต้องจ่ายคืน (Abbas al-Bāz, 2004 :286)

ทัศนะที่สอง เป็นทัศนะของ อัลฮาริษ อัลมุฮาสิบีย์ ซึ่งเขาเห็นว่า ไม่อนุโลมให้มุสลิมที่มีทรัพย์สินหะรอมไว้ครอบครองใช้จ่ายทรัพย์สินหะรอมนั้นเพื่อตนเองและครอบครัว ถึงแม้ว่าเขาจะเป็นคนยากจนก็ตาม และหากเขาได้ใช้ทรัพย์สินดังกล่าวไปถือว่าเป็นหนี้กับตัวเขา และจำเป็นต้องจ่ายคืนเมื่อเขามีความสามารถ (al-Ghazālī, 1989 : 2/206)

จากทัศนะข้างต้น ท่านอัล-มุฮาสิบีย์ได้อ้างเหตุผลว่า วาญิบสำหรับคนยากจนที่มีทรัพย์สินหะรอมไว้ครอบครองต้องบริจาคทานให้หมด และเขาจะต้องอดทนและไว้วางใจต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ โดยจะต้องทำงานเพื่อให้ได้ทรัพย์สินที่หะลาลและเขาไม่ควรที่จะรับทรัพย์สินที่หะรอมมาครอบครอง หากเขาได้รับทรัพย์สินหะรอมมาถือว่าเขาได้ละเมิดคำสั่งของชะรีอะฮ์ ดังนั้นทรัพย์สินหะรอมที่เขาใช้ไปนั้นถือว่าเป็นหนี้สำหรับเขา

ฉะนั้นวาญิบสำหรับผู้ที่ยากจนหรือผู้ขัดสนจะต้องมีความไว้วางใจต่ออัลลอฮ์ ﷻ ให้มาก และต้องอดทนเพื่อรอความเมตตาจากพระองค์จนกว่าจะได้ทรัพย์สินที่หะลาล และถ้าหากเขาไม่สามารถที่จะอดทนได้อนุโลมให้เขาเอาทรัพย์สินหะรอมมาใช้ได้ แต่เมื่อเขามีทรัพย์สินหะลาลแล้ว เขาจะต้องจ่ายคืนเท่าจำนวนที่เขาได้ใช้ไป เนื่องจากสิ่งที่เขาได้ใช้ไปนั้นถือ

ว่าเป็นหนี้และจำเป็นต้องจ่ายคืนให้ครบ

ทัศนะที่มีน้ำหนัก

จากที่ได้พิจารณาหลักฐานของทั้งสองทัศนะแล้ว ผู้วิจัยเห็นพ้องกับทัศนะของอุลมะฮ์ส่วนใหญ่ว่าคือ อนุโลมให้คนยากจนหรือผู้ขาดสันททรัพย์สินหะรอมสำหรับตนเองและครอบครัวตามความจำเป็น โดยไม่ต้องจ่ายคืน ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลดังนี้

ก. สิ่งที่จะต้องรับผิดชอบคือ สิ่งที่เป็นกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น ดังนั้นทรัพย์สินหะรอมที่ไม่มีเจ้าของจึงถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของคนยากจนหรือผู้ขาดสันททรัพย์สิน และถ้าหากผู้ที่ยากจนหรือผู้ขาดสันททรัพย์สินนั้นได้ใช้ทรัพย์สินหะรอมที่ได้ครอบครองอยู่ในมือให้ถือว่าเป็นสิทธิของเขา แล้วผู้ที่ใช้สิทธิของตนจะถือว่าเป็นหนี้ได้อย่างไร?

ในกรณีข้างต้นสามารถแบ่งออกเป็น 2 กรณีย่อย กล่าวคือ

กรณีที่หนึ่ง การใช้ทรัพย์สินหะรอมของคนยากจนหรือผู้ขาดสันททรัพย์สินเนื่องจากความจำเป็น ซึ่งในขณะนั้นไม่มีคนยากจนหรือผู้ขาดสันททรัพย์สินอื่นนอกจากตัวเขาเท่านั้น การใช้ทรัพย์สินหะรอมของคนยากจนหรือผู้ขาดสันททรัพย์สินในกรณีเช่นว่านี้ถือว่าเป็นหนี้และไม่จำเป็นต้องจ่ายคืน ซึ่งกรณีนี้เหมือนกับกรณีที่ผู้ครอบครองทรัพย์สินหะรอมเป็นผู้มีสิทธิรับทรัพย์สินหะรอมคนหนึ่ง เพราะความยากจนหรือผู้ขาดสันททรัพย์สินจึงอนุโลมให้ใช้ทรัพย์สินดังกล่าวได้ (al-Ghazālī, 1989 : 2/205)

กรณีที่สอง คนยากจนหรือผู้ขาดสันททรัพย์สินที่ใช้ทรัพย์สินหะรอมโดยไม่จำเป็น หรือเขายังมีทรัพย์สินที่หะลาลเพียงพอที่จะใช้สอย แต่เขาก็ยังใช้ทรัพย์สินหะรอม ในกรณีนี้ถือว่าผู้ที่ยากจนหรือผู้ขาดสันททรัพย์สินนั้นได้ฝ่าฝืนกฎชะรีอะฮ์ เนื่องจากไม่มีเหตุความยากจนและความจำเป็นที่สามารถอนุโลมให้เขาใช้ทรัพย์สินหะรอมนั้นได้ ดังนั้นเขาต้องขอภัยโทษจากอัลลอฮ์ ﷻ อันเนื่องจากการกระทำของเขาและจำเป็นต้องจ่ายคืนให้เจ้าของเดิม หากเขาไม่รู้จักเจ้าของเดิม เขานั้นจำเป็นต้องบริจาคทานให้ผู้ยากจนหรือผู้ขาดสันททรัพย์สินตามจำนวนทรัพย์สินที่เขาได้ใช้ไป

3.1.2 การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินริบาในการประกอบพิธีหัจญ์หรือพิธีกรรม

อิบาดะฮ์

หัจญ์เป็นอิบาดะฮ์หนึ่งที่ได้วางเงื่อนไขบังคับสำหรับผู้ที่มีความสามารถทั้งทางด้านร่างกายและด้านกำลังทรัพย์ ซึ่งเป็นอิบาดะฮ์ที่วาญิบสำหรับมุสลิมประการหนึ่งที่ได้รับอนุญาตในรูกันอิสลาม ดังนั้นหากมุสลิมศาสนิกมีความสามารถที่สมบูรณ์ทั้งสองประการดังกล่าวมุสลิม

นั่นวาญิบต้องปฏิบัติพิธีหัจญ์ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿... وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾ (آل عمران : من آية 97)

ความว่า : “... และเป็นสิทธิของอัลลอฮ์ที่มีเหนือมนุษย์ทั้งหลายคือการมุ่งสู่บ้านนั้น(เพื่อประกอบพิธีหัจญ์และอุมเราะฮ์)อันได้แก่ผู้ที่สามารถหาทางไปยังบ้านหลังนั้น(กะอฺบะฮ์)ได้ และผู้ใดปฏิเสธ(การไปประกอบพิธีหัจญ์)แท้จริงแล้วพระองค์นั้นไม่ทรงพึงประชาชาติทั้งหลาย” (อาละอิมรอน:ส่วนหนึ่งของอายะฮ์ 97)

อัลลอฮ์ ﷻ จะไม่ทรงตอบรับอิวาอะฮ์ที่กระทำด้วยทรัพย์สินหะรอมแต่พระองค์จะตอบรับอิวาอะฮ์ที่กระทำด้วยทรัพย์สินที่มีแหล่งที่มาชอบธรรมโดยชะรีอะฮ์ (หะลาล) เพราะว่าการกระทำที่มาจากทรัพย์สินที่หะลาลย่อมเป็นหะลาล และผลการกระทำที่มาจากทรัพย์สินที่หะรอมถือว่าหะรอมเช่นเดียวกัน ในส่วนของกรณีการประกอบพิธีหัจญ์ไม่ได้มาจากผลการกระทำที่มาจากทรัพย์สินอย่างเดียวแต่เป็นผลการกระทำที่มาจากความสามารถทางร่างกายด้วย ดังนั้นอุละมาอ์ฟิกุฮ์จึงได้มีทัศนะที่ต่างกันในเรื่องการประกอบพิธีหัจญ์ด้วยทรัพย์สินหะรอม เช่น การริบา การปล้น น้อราชบังหลวง และการขโมย เป็นต้น ในการวิจัยเรื่องนี้ได้แบ่งหัวข้อย่อยออกเป็น 2 ข้อดังนี้

3.1.2.1 เหตุแห่งการมีทัศนะที่ต่างกันของอุละมาอ์

3.1.2.2 ทัศนะของอุละมาอ์เกี่ยวกับกรณีนี้

3.1.2.1 เหตุแห่งการมีทัศนะที่ต่างกันของอุละมาอ์

สาเหตุสำคัญที่อุละมาอ์ฟิกุฮ์มีทัศนะที่ต่างกันเกี่ยวกับความถูกต้องของพิธีหัจญ์นั้นคือ การครอบครองทรัพย์สินเป็นเงื่อนไขของความถูกต้องของพิธีหัจญ์หรือไม่? หรือทรัพย์สินเป็นเพียงเงื่อนไขของการวาญิบประกอบพิธีหัจญ์เท่านั้น? หากทรัพย์สินเป็นเงื่อนไขของความถูกต้องของพิธีหัจญ์แสดงว่าการประกอบพิธีหัจญ์ด้วยทรัพย์สินที่หะรอมเป็นพิธีหัจญ์ที่ไม่ถูกต้องเนื่องจากผู้ที่ครอบครองทรัพย์สินหะรอมไม่ถือว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้นโดยชอบธรรม และวา

ญิบจะต้องคืนทรัพย์สินหะรอมนั้นให้เจ้าของเดิม แต่หากทรัพย์สินเป็นเพียงเงื่อนไขของการวาญิบ ประกอบพิธีหัจญ์แสดงว่าการประกอบพิธีหัจญ์ด้วยทรัพย์สินที่หะรอมเป็นพิธีหัจญ์ที่ถูกต้อง

ดังนั้นข้อกำหนดหุก่มชะรีอะฮ์ในเรื่องนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของพิธีหัจญ์กับการเป็นกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน หรือความถูกต้องในการปฏิบัติข้อบังคับ (فرائض) และหลัก (ركن) ต่างๆที่ได้กำหนดให้มุสลิมต้องปฏิบัติในการประกอบพิธีหัจญ์

3.1.2.2 ทศนะของอุละมาอ์เกี่ยวกับกรณีนี้

อุละมาอ์ฟิกฮ์ได้มีทศนะที่ต่างกันถึงความถูกต้องสมบูรณ์ของพิธีหัจญ์ที่ได้ปฏิบัติ ด้วยทรัพย์สินหะรอม ออกเป็น 2 ทศนะ

ทศนะที่หนึ่ง เป็นทศนะของอัลหะนะฟียะฮ์ อัชชาฟีอียะฮ์ ทศนะหนึ่งของมาลิกียะฮ์ และทศนะหนึ่งของหะนาบิลียะฮ์ ซึ่งพวกเขาเห็นว่า ทรัพย์สินเป็นเพียงเงื่อนไขที่วาญิบหัจญ์เท่านั้น มิใช่เงื่อนไขของความถูกต้องของหัจญ์ ซึ่งไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการปฏิบัติ และคำกล่าวที่ใช้ในพิธีหัจญ์ และไม่มีความสัมพันธ์ใดๆระหว่างการประกอบพิธีหัจญ์กับการใช้จ่ายทรัพย์สินหะรอมเพื่อให้ผู้ประกอบพิธีหัจญ์ได้ไปถึงกะบะฮ์ ดังนั้นหุก่มคือ ผู้ที่ใช้ทรัพย์สินหะรอมในการประกอบพิธีหัจญ์ถือว่าเป็นหัจญ์ที่ถูกต้อง แต่เขาจะบาปในเรื่องของการใช้ทรัพย์สินหะรอมเท่านั้น (al-Nawawī, 1996 : 7/51)

ท่านอิบนุ อัลอาบิติน อัลหะนะฟียะฮ์ กล่าวว่า “แท้จริงแล้วพิธีหัจญ์คือการเยี่ยมชมสถานที่ที่เฉพาะถือว่าไม่หะรอม แต่ที่หะรอมคือการใช้จ่ายทรัพย์สินหะรอม และระหว่างทั้งสองประเด็นดังกล่าวไม่มีความสัมพันธ์ใดๆทั้งสิ้น กรณีนี้เปรียบเสมือนกับกรณีการละหมาดในสถานที่ๆได้ยึดหรือปล้นมาจากผู้อื่น ถือว่าผู้ละหมาดได้ปฏิบัติข้อบังคับ (فرض) การละหมาดอย่างครบถ้วน แต่ประเด็นที่หะรอมคือการใช้สถานที่ที่ได้อึดหรือปล้น ซึ่งไม่ใช่พิธีกรรมละหมาด และเช่นเดียวกับพิธีหัจญ์ พิธีหัจญ์ดังกล่าวถือว่าผู้ประกอบพิธีได้ปฏิบัติข้อบังคับแล้ว แต่ที่หะรอมคือการใช้ทรัพย์สินหะรอมในการเดินทางเท่านั้น (Ibn `Aābidīn, 1994 : 3/453)

อัลวันชะริสีย์ อัลมาลิกีย์ กล่าวว่า “หากผู้ใดได้ประกอบพิธีหัจญ์ด้วยทรัพย์สินหะรอมที่ได้ปล้นผู้อื่นมาเขาผู้นั้นจำเป็นต้องจ่ายคืน และพิธีหัจญ์ที่เขาได้ประกอบไปนั้นถือว่าได้รับผลตอบแทน นี่คือนิทัศนะของญุมฮูร์อุละมาอ์ส่วนใหญ่” (al-Wansharīstī, 1981 : 1/440)

อัลเกาะรอฟียะฮ์ อัลมาลิกีย์ กล่าวว่า “ผู้ที่ละหมาดด้วยการสวมเสื้อที่ได้ฉกชิงมาจากผู้อื่น และอาบน้ำละหมาดด้วยน้ำที่ได้ปล้นชิงจากผู้อื่น หรือประกอบพิธีหัจญ์ด้วยทรัพย์สินหะรอมทุกประเด็นปัญหาที่ได้กล่าวมาข้างต้นสำหรับเราแล้ว ถือว่าเป็นพิธีกรรมอิบาอะฮ์ที่ถูกต้องสมบูรณ์

ซึ่งต่างกับทัศนะของอิมามอะหมัด...” (al-Qarāfi, 1998 :2/85)

จากทัศนะของนักฟิกห์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น พวกเขาได้อ้างหลักฐานดังต่อไปนี้

ก. อิบาอะฮ์ญ์คือการเยี่ยมสถานที่ที่เฉพาะเพื่อประกอบพิธีกรรมที่เฉพาะ ดังนั้นเมื่ออิบาอะฮ์ญ์ดังกล่าวได้ทำขึ้นด้วยทรัพย์สินที่หะรอมจึงถือว่าไม่ทำให้ข้อบังคับเสื่อมเสีย ทั้งนี้เนื่องจากการใช้จ่ายในการเดินทางด้วยทรัพย์สินที่หะรอมไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมอิบาอะฮ์ญ์ ท่านอิมามอันนะวะวียกกล่าวว่า “หากผู้ใดได้ประกอบพิธีหัจญ์ด้วยทรัพย์สินหะรอม หรือขับขี่ยานพาหนะที่ได้ฉกชิงจากผู้อื่นถือว่าผู้นั้นได้กระทำความบาป โดยที่พิธีหัจญ์นั้นถูกต้องสมบูรณ์และได้รับผลบุญ ... และท่านได้อ้างเหตุผลว่า พิธีหัจญ์เป็นการปฏิบัติเฉพาะอย่าง และการห้ามใช้ทรัพย์สินหะรอมถือว่าไม่ได้อยู่ในกรอบของพิธีกรรมหัจญ์”

จากคำกล่าวข้างต้นเข้าใจได้ว่า ความถูกต้องสมบูรณ์ของพิธีหัจญ์นั้นขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตามหลักอิบาอะฮ์ญ์ และเงื่อนไขต่างๆอย่างครบถ้วน ส่วนการตอบรับของอัลลอฮ์ ﷻ ในพิธีหัจญ์ด้วยการได้รับผลบุญและการลงโทษ ถือว่าเป็นสิ่งนอกเหนือจากหลักการปฏิบัติและเงื่อนไขของอิบาอะฮ์ญ์ เช่น ความบริสุทธิ์ใจ และการทำอิบาอะฮ์ญ์ด้วยทรัพย์สินที่หะรอม

ข. ความสามารถด้านทรัพย์สิน ไม่ใช่เงื่อนไขของความถูกต้องสมบูรณ์ของพิธีหัจญ์ แต่การมีความสามารถด้านทรัพย์สินนั้นเป็นเพียงเงื่อนไขในการวาญิบหัจญ์สำหรับมุสลิมเท่านั้น โดยยึดหลักฐานที่ว่า คนยากจนไม่วาญิบให้ประกอบพิธีหัจญ์

ค. การประกอบพิธีหัจญ์ด้วยทรัพย์สินหะรอมสามารถเทียบเคียงกับการละหมาดในที่ดินที่ได้ฉกชิงจากผู้อื่น อุละมาฮ์เห็นว่าการละหมาดดังกล่าวถือว่าได้พ้นจากการบังคับแล้ว ทั้งๆที่ผู้ละหมาดได้ทำการละหมาดในสถานที่ๆหะรอม ซึ่งการใช้สถานที่ดังกล่าวถือเป็นสิ่ง นอกเหนือจากพิธีกรรมละหมาด ดังนั้นพิธีหัจญ์เช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นข้อบังคับหนึ่งที่มุสลิมต้องปฏิบัติ หากมุสลิมได้ใช้ทรัพย์สินหะรอมในการประกอบหัจญ์ย่อมถือว่าเขาได้ทำการหะรอมเฉพาะการใช้จ่ายทรัพย์สินหะรอมเท่านั้น ซึ่งไม่เกี่ยวกับพิธีกรรมของหัจญ์

ทัศนะที่สอง เป็นอีกทัศนะหนึ่งของมัฮ์ฮับมาลิกียะฮ์ และอีกทัศนะหนึ่งของมัฮ์ฮับนะบิละฮ์ ซึ่งพวกเขาเห็นว่า การประกอบพิธีหัจญ์ด้วยทรัพย์สินหะรอมถือว่าสูญเปล่า ไม่มีผลตอบแทน และไม่ทำให้พ้นจากสภาพบังคับ ทั้งนี้เนื่องจากพวกเขาเห็นว่า ทรัพย์สินและการใช้จ่ายในการประกอบพิธีหัจญ์เป็นเงื่อนไขหนึ่งของเงื่อนไขความถูกต้องสมบูรณ์ในการประกอบพิธีหัจญ์ ดังนั้นใครที่ได้ประกอบพิธีหัจญ์ด้วยทรัพย์สินหะรอมแล้ว พิธีหัจญ์นั้นถือว่าเป็นโมฆะ และเขาผู้นั้นจำเป็นต้องประกอบพิธีหัจญ์ใหม่ด้วยทรัพย์สินที่หะลาล จึงจะถือว่าเขาได้ประกอบพิธีหัจญ์ที่ถูกต้องสมบูรณ์ (al-Hattāb, 1992 : 3/498)

อัลวันชะรีซียกกล่าวในหนังสือ (al-M'iyār al-M'urab) ว่า “ครั้งหนึ่งท่านอิมามมา

ลิกได้ยืนอยู่ในมัศยิดอัลหะรอมและท่านก็ได้กล่าวเรียกว่า “โอ้มนุษย์ทั้งหลาย ใครที่รู้จักฉันแล้ว เขาก็ย่อมรู้จักฉัน และใครที่ยังไม่รู้จักฉัน ฉะนั้นแหละคือท่านอิมามมาลิก อิบน์ อนัส ใครที่ได้ ประกอบพิธีหัจญ์ด้วยทรัพย์สินหะรอมถือว่าเขาไม่ได้ประกอบพิธีหัจญ์”

จากทัศนะของกลุ่มที่สองที่ได้กล่าวข้างต้น พวกเขาได้ยึดอ้างอิงหลักฐานดังนี้
ก. พระองค์ตรัสว่า

﴿... وَكَرَّوْا فَاِنَّ حَيْرَ الزَّادِ النَّفْوَىٰ وَاتَّقُوْنَ يٰٓاَوْلِيَ الْاَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾﴾

(البقرة : من آية 197)

ความว่า : “... และพวกเจ้าจงเตรียมเสบียง (ในการเดินทางไปหัจญ์) ไว้เถิด แท้จริงเสบียงที่ดีที่สุดนั้นคือความยำเกรง และพวกเจ้าจงยำเกรงต่อข้าเถิด โอ้ ผู้ที่มีปัญหาทั้งหลาย” (อัลบะเกาะเราะฮฺ : ส่วนหนึ่งของอายะฮฺ 197)

ข. พระองค์ตรัสอีกว่า

﴿... قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾﴾ (المائدة : من آية 27)

ความว่า : “... เขา(ฮาบิล) กล่าวว่า แท้จริงอัลลอฮ์จะทรงตอบรับจากหมู่ผู้มีความยำเกรง” (อัลมาอิดะฮฺ : ส่วนหนึ่งของอายะฮฺ 27)

จากสองอายะฮ์สามารถเข้าใจได้ว่า มุสลิมที่ประกอบพิธีหัจญ์ด้วยทรัพย์สินหะรอมย่อมไม่ใช่มุศตาคีน (ผู้ที่เกรง) ดังนั้นอัลลอฮ์ ﷻ จึงไม่ตอบรับอิบาอะฮ์ของพวกเขา

ค. หะดีษที่รายงานโดยอบิสูร็อยเราะฮ์เล่าว่า ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า

((إن الله طيب لا يقبل إلا طيبا...)) (رواه مسلم : 1015)

ความว่า : “แท้จริงแล้วพระองค์อัลลอฮ์นั้นดีงาม และพระองค์จะไม่ตอบรับ นอกจากสิ่งที่ดีงาม” (บันทึกโดย Muslim : 1015)

จากหะดีษชี้ถึง ทรัพย์สินหะรอมถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี และหากประกอบพิธีหัจญ์

ด้วยทรัพย์สินหะรอมหมายความว่าหัจญ์นั้นได้ปะปนด้วยสิ่งที่ไม่ดี ดังนั้นพระองค์จึงไม่ทรงตอบรับหัจญ์ดังกล่าว

จ. จากท่านอุมรฺ อิบน์ อัลค็อฏฏอบกล่าวว่า ท่านเราะสูล ﷺ กล่าวว่า

((من حج بحرام فقال : لبيك اللهم لبيك فقال الله عز وجل : لا لبيك ولا سعديك وحجك مردود عليك)) (رواه ابن مردويه أحمد بن موسى: 44 كتاب : أمالي ابن مردويه)

ความว่า : “ผู้ใดประกอบพิธีหัจญ์ด้วยทรัพย์สินหะรอม เมื่อเขาผู้นั้นกล่าวว่า “โอ้อัลลอฮฺ ฉันตอบสนองคำเรียกร้องของพระองค์ ฉันตอบสนองพระองค์” พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสว่า “ไม่ต้องมาตอบสนองข้า และไม่ต้องยินดีให้กับข้า และพิธีหัจญ์ของเจ้าได้ถูกปฏิเสธกลับสู่เจ้า” (บันทึกโดย Ibn Mardawaih Ahmad ibn Mūsā: 44 ในหนังสือ Amālī Ibn Mardawaih)

ทัศนะที่มีน้ำหนัก

จากที่ได้เปรียบเทียบวินิจฉัยหลักฐานของทัศนะทั้งสองแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าทัศนะที่หนึ่งเป็นทัศนะที่มีน้ำหนักที่แข็งแรงกว่าทัศนะที่สอง ด้วยเหตุผลคือการประกอบพิธีหัจญ์ด้วยทรัพย์สินหะรอมถือว่าการประกอบพิธีหัจญ์ที่ต้องสมบูรณ์ และฟื้นสภาพบังคับชะรีอะฮฺ เพราะการใช้ทรัพย์สินไม่ใช่เงื่อนไขของการถูกต้องสมบูรณ์ของพิธีหัจญ์ แต่ความถูกต้องสมบูรณ์ของพิธีหัจญ์ขึ้นอยู่กับปฏิบัติและคำกล่าวที่จำเพาะในการประกอบพิธีหัจญ์เท่านั้น และสามารถที่จะโต้แย้งของทัศนะที่สองดังเหตุผลดังต่อไปนี้

ก. การอ้างหลักฐานด้วยอายะฮฺอัลกุรอานข้างต้นเป็นการอ้างที่ไม่ตรงประเด็น เพราะพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ทรงเชิญชวนให้ยำเกรงต่อพระองค์ และพระองค์จะทรงตอบรับจากผู้ที่ยำเกรงต่อพระองค์ในทุกๆอิบาดะฮฺ ถ้าหากความหมายของอายะฮฺดังกล่าวหมายถึงพิธีหัจญ์ที่ปฏิบัติด้วยทรัพย์สินหะรอมถือเป็นโมฆะ ความหมายในการอธิบายอายะฮฺดังกล่าวย่อมถูกบันทึกและเป็นที่ยอมรับของอุละมาอ์นักรรธาบัยทั้งยุคก่อนและยุคปัจจุบัน

ข. การอ้างหลักฐานหะดีษ ((إن الله طيب لا يقبل إلا طيباً))

ท่านอัลอับบีย์ ได้กล่าวได้ว่า “การตอบรับคือการได้รับผลบุญจากการกระทำ ดังนั้นหมายความว่า พระองค์จะไม่ให้ผลบุญสำหรับผู้ที่ทำทานด้วยสิ่งหะรอม หากกล่าวว่า การประกอบพิธีหัจญ์ด้วยทรัพย์สินหะรอมเป็นพิธีหัจญ์ที่ต้อง แล้วเราจะประสานความหมาย

อย่างไรระหว่างคำกล่าวนี้กับคำอธิบายหะดีษที่ได้กล่าวข้างต้น ฉันกล่าวว่า “การปฏิเสธตอบรับในหะดีษเป็นการปฏิเสธสิ่งที่เฉพาะเจาะจงกว่าความถูกต้องและการพ้นจากสภาพบังคับนั้นกล่าวคือผลบุญจากอิบาดะฮ์นั้น และการปฏิเสธสิ่งที่เฉพาะเจกว่านั้นไม่จำเป็นต้องปฏิเสธสิ่งที่ไม่เฉพาะจงด้วยก็ได้ ดังนั้นการประกอบพิธีหัจญ์ด้วยทรัพย์สินหะรอมถือว่าถูกต้องและการพ้นจากสภาพบังคับแต่เขาจะไม่ได้รับผลบุญจากการประกอบพิธีหัจญ์ดังกล่าว...” (al-Abbī, 1994 : 3/475)

ค. ส่วนการอ้างถึงหะดีษ ((... حرام مال حرام)) ท่านอัลอัลบานีย์ กล่าวว่า “หะดีษนี้เป็นหะดีษเงาะอ็อฟซึ่งรายงานโดยอิบนุ มัรอะเวส และจากสายรายงานของอัลอัศบะฮานีย์ และสายรายงานของอิบนุ อัลญะซี จากอัดอัคญ์ญิน อิบนุ ฆาบิต อัลซันญูอี จากอัสลัม เมลาอุม์ อิบนุ อัลค็อฏฏอบ จากอุมม์ อิบนุ อัลค็อฏฏอบ มัรฟุอ์ (จากท่านเราะสูล ﷺ)”

จากสายรายงานที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะปรากฏชื่อผู้รายที่มีชื่อว่าอัดคัจญ์ญิน ซึ่งท่านอัยยูสะบีย์ ได้กล่าวในหนังสือ(al-Dhu`afāa) ว่า “สายรายงานจากอัดคัจญ์ญินถือเป็นหลักฐานไม่ได้” และท่านก็ได้กล่าวในหนังสือ (al-Mizān) ว่า “ท่านอิบนุ มุอิน กล่าวว่า “ไม่ใช่หะดีษของเขา” ท่านอับูฮาติม และอับูซุรอะฮ์ กล่าวว่า “เป็นหะดีษเงาะอ็อฟ” อันนะสาอีย์ กล่าวว่า “เป็นคนที่เชื่อถือไม่ได้” อัคคารุญญินีย์กล่าวว่า “เป็นหะดีษที่ไม่แข็งแรง” (al-Albanī, 1988 : 1,091 , 3/211)

3.1.3 การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินริบาในการสร้างมัสยิดและอาคาร

เพื่อการกุศล

ปัจจุบันปัญหาการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินหะรอม เช่น ริบา ขโมย พนัน และขายยาบ้า เฮโรอีน เป็นต้น ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่เกิดจากผู้ที่ได้สะสมทรัพย์สินหะรอม เมื่อพวกเขาได้สำนึกผิดและได้ขอภัยโทษต่ออัลลอฮ์ ﷻ ดังนั้นพวกเขาจึงมีความประสงค์ที่จะลบล้างโศกนาฏกรรมที่ได้กระทำไปด้วยการนำทรัพย์สินหะรอมดังกล่าวมาสร้างมัสยิด หรือรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณที่ได้มาจากรายได้ที่หะรอม เพื่อช่วยเหลือศาสนาต่างๆที่อยู่ในประเทศนั้นๆโดยการสร้างสถานสงเคราะห์หรืออาคารเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น โบสถ์ วัด และมัสยิด เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวนี้เป็นปัญหาหนึ่งที่มุสลิมให้ความสนใจ และสับสนในเรื่องข้อกำหนดของศาสนาว่าเป็นสิ่งที่อนุมัติ หรือเป็นสิ่งที่ต้องห้าม โดยเฉพาะในกรณีการใช้ประโยชน์ในการสร้างมัสยิด อาคารสงเคราะห์เพื่ออิบาดะฮ์? และชะรีอะฮ์ได้ห้ามจากการใช้ทรัพย์สินหะรอมในการสร้างมัสยิดหรืออาคารเพื่ออิบาดะฮ์เฉพาะเจาะจงหรือไม่?

ปัญหาดังกล่าวข้างต้นอุละมาอ์ฟิกฮ์ได้มีทัศนะที่ต่างกันในเรื่องหลักการหุก่ม

กล่าวคือ

1. ทรัพย์สินหะรอมที่ไม่รู้จักเจ้าของ ถือว่าเป็นของส่วนรวมและให้ใช้ประโยชน์เพื่อส่วนรวมเท่านั้น โดยเทียบเคียงกับหุก่มของทรัพย์สินเครื่องบรรณาการที่ต้องใช้ประโยชน์เพื่อส่วนรวม ซึ่งไม่อนุโลมอบให้กับคนยากจนหรือผู้ขัดสน และมีสยิดถือว่าเป็นสมบัติส่วนรวมชนิดหนึ่ง

2. ทรัพย์สินหะรอมถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของคนยากจนหรือผู้ขัดสนเท่านั้น ดังนั้นไม่อนุโลมให้ใช้ทรัพย์สินดังกล่าวเพื่อการอื่นนอกเหนือจากเพื่อประโยชน์ของคนยากจนหรือผู้ขัดสน

3. ทรัพย์สินหะรอมเป็นกรรมสิทธิ์ของคนจนหรือผู้ขัดสนและเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

4. หะรอมเป็นคุณลักษณะของผู้ที่ทำให้เกิดทรัพย์สินหะรอมขึ้น แต่ไม่ใช่ตัวของทรัพย์สิน ดังนั้นการมอบทรัพย์สินหะรอมให้กับคนยากจนหรือผู้ขัดสนจึงไม่ถือว่าทรัพย์สินหะรอมนั้นหะรอมสำหรับคนยากจนหรือผู้ขัดสน ในทางตรงกันข้ามทรัพย์สินดังกล่าวถือว่าหะลาลสำหรับคนยากจนหรือผู้ขัดสน และอนุโลมให้ใช้ทรัพย์สินหะรอมนั้นในการมัสยิดได้เช่นเดียวกัน

5. ทรัพย์สินหะรอมเป็นทรัพย์สินที่สกปรก ไม่อนุโลมให้นำมาสร้างมัสยิดอย่างเด็ดขาด เพราะมัสยิดเป็นบ้านของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ

จากหลักการหุก่มที่ได้กล่าวมาข้างต้น อุละมาอ์ฟิกฮฺมีทัศนะที่ต่างกันแบ่งออกเป็น 2 ทัศนะคือ

ทัศนะที่หนึ่ง เป็นทัศนะของมัฆฮับหะนะฟียะฮฺ ซาฟีอียะฮฺ และอิบนุ รุชดจากมาลิกียะฮฺ เห็นว่า อนุโลมให้สร้างมัสยิดด้วยทรัพย์สินหะรอมหรือมอบให้คนยากจน หรือใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้ หากไม่รู้จักเจ้าของกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินดังกล่าว แต่ถ้าหากรู้จักเจ้าของกรรมสิทธิ์ถือว่าไม่อนุโลมให้ใช้ทรัพย์สินดังกล่าวในการสร้างมัสยิด ทั้งนี้เนื่องจากทรัพย์สินที่มีเจ้าของจำเป็นต้องคืนให้เจ้าของเดิม และห้ามใช้เพื่อการใดๆทั้งสิ้นหรือห้ามทำให้ทรัพย์สินดังกล่าวเสียหายอย่างเด็ดขาด (Ibn `Aabidin, 1994: 2/92 , 292)

ท่านอิบนุรุชด กล่าวว่า “แท้จริงกล่าวได้ว่าทรัพย์สินหะรอมที่ไม่รู้จักเจ้าของสามารถเทียบเคียงกับหุก่มของทรัพย์สินเครื่องบรรณาการที่ไม่อนุโลมอบให้กับคนยากจนหรือผู้ขัดสน จากคำกล่าวนี้จึงอนุโลมให้มุสลิมละหมาดในมัสยิดที่ได้ถูกสร้างจากทรัพย์สินหะรอมที่ไม่รู้จักเจ้าของเดิม”(Ibn Rushd al-Jad, 1986 : 18/565)

ท่านอิมามอันนะวะวีอี อัซซาฟีอียฺ กล่าวในหนังสือ (al-Majmū`a) ซึ่งท่านได้ยกคำกล่าวของอัลฆะมาอะฮฺลิยฺว่า

“ส่วนมัศยิดนั้น หากถูกสร้างขึ้นในที่ดินหรือใช้ไม้ที่ได้ยึดมาจากผู้อื่น หรือเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ห้ามมุสลิมเข้าละหมาดในมัศยิดนั้น ถึงแม้ว่ามีมัศยิดดังกล่าวได้สร้างมาจากทรัพย์สินที่ไม่รู้จักเจ้าของก็ตาม ทั้งนี้ถ้าหากมีมัศยิดอื่นที่ดีกว่า แต่ถ้าหากจำเป็นหรือไม่มีมัศยิดอื่นอีกแล้วก็ไม่ควรละทิ้งการละหมาดมุอ์ตและญะมาอะฮ์...หากผู้ใดครอบครองทรัพย์สินหะรอม แล้วเขาผู้นั้นต้องการเตาบูชาและกำจัดทรัพย์สินหะรอม ถ้าทรัพย์สินดังกล่าวมีเจ้าของ เขาจำเป็นต้องคืนทรัพย์สินนั้นให้เจ้าของเดิมหรือผู้รับมอบนันทะ และถ้าเจ้าของได้ตายไปแล้วเขาควรมอบให้กับทายาทผู้ตาย และหากไม่รู้จักเจ้าของทรัพย์สินเขาควรกระทำการเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เช่น การสร้างมัศยิด สร้างทางเดินเมืองมักกะฮ์ เป็นต้น หรือมอบให้ผู้ขัดสน” (al-Nawawī, 1996 : 7/427)

จากทัศนะข้างต้น ท่านอิบนุรุซดุลไคว์นิจนัยหุกุมโดยยึดหลักการหุกุมข้อที่หนึ่ง และข้อที่สี่ ส่วนท่านอิมะชะซาลีย์วินิจนัยหุกุมโดยยึดหลักการหุกุมข้อที่หนึ่ง และข้อที่สาม ซึ่งพวกเขาได้กล่าวเหตุผลดังนี้

ก. ทรัพย์สินหะรอมเมื่อไม่รู้จักเจ้าของกรรมสิทธิ์เดิม ให้ถือเป็นกรรมสิทธิ์ของคนยากจนหรือผู้ขัดสน และเป็นผลประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งจะอยู่ภายใต้ความดูแลของบัยตุลมาล⁽⁶⁸⁾ โดยไม่มีความแตกต่างระหว่างคนยากจนและการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม และบัยตุลมาลไม่จำเป็นต้องถามถึงแหล่งที่มาและวิธีการได้มาของทรัพย์สินดังกล่าว เมื่อทรัพย์สินได้เข้าในบัยตุลมาลแล้ว ทรัพย์สินหะรอมนั้นถือว่าทรัพย์สินหะลาลทันที และบัยตุลมาลจะดำเนินการเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประชาชาติมุสลิม เช่น สร้างมัศยิด สร้างโรงเรียน ทำทางสาธารณะ และแจกจ่ายช่วยเหลือผู้ขัดสน เป็นต้น ดังนั้นจึงโอนทรัพย์สินที่ไม่รู้จักเจ้าของให้เป็นทรัพย์สินของบัยตุลมาล

ข. ทรัพย์สินหะรอมที่ได้มอบให้กับคนยากจนถือว่าหะลาลสำหรับคนยากจน และเป็นสิทธิของเขาในการจับจ่ายใช้สอยทรัพย์สินดังกล่าวตามความต้องการ ดังนั้นเมื่อมอบ

(68) บัยตุลมาล (بيت المال) หมายถึง สถานที่เก็บรักษาทรัพย์สินเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปในประเทศอิสลาม ซึ่งทรัพย์สินที่รวบรวมไว้นั้นได้มาจากการจัดเก็บภาษี การยึดเงินประกันในสนธิสัญญาสงบศึกกรณีคู่พิพาทละเมิดในสัญญา และการยึดทรัพย์เชลยศึกหลังสิ้นสุดการสงคราม ซึ่งทรัพย์สินเหล่านี้เปรียบเสมือนงบประมาณแผ่นดิน ไม่มีผู้ถือสิทธิผูกขาดหากแต่เป็นผลประโยชน์ของมุสลิมในประเทศนั้น ๆ ทุกคน ทั้งนี้ประมุขของประเทศจะพิจารณาความเหมาะสมของผู้มีสิทธิ เช่น ผู้ขัดสน ยากจน คนพลัดถิ่น หรือเพื่อใช้ในการพัฒนาประเทศ หรือการทหาร เป็นต้น (มูรีด อันนะอะวะวีย์, สารานุกรมภาษาอาหรับ)

ทรัพย์สินหะรอมเพื่อสร้างมัสยิดก็ถือว่าทะเลาะเช่นเดียวกัน

ค. การหะรอมในที่นี้เป็นคุณลักษณะที่ติดอยู่กับผู้ที่ได้มาซึ่งทรัพย์สินด้วยวิธีที่ต้องห้ามโดยชะรีอะฮ์ และคุณลักษณะหะรอมนั้นไม่ได้ติดอยู่กับตัวของทรัพย์สิน ส่วนการเชื่อมคำ “ทรัพย์สิน” กับคุณลักษณะ “หะรอม” นั้นก็เพื่อทำให้ผู้ที่ได้รวบรวมทรัพย์สินด้วยวิธีที่หะรอมเกิดความเกลียดชังต่อทรัพย์สินนั้น โดยที่ความหะรอมนั้นไม่ได้ติดอยู่กับทรัพย์สิน แต่จะติดอยู่เฉพาะบุคคลที่ได้กระทำการหะรอมเท่านั้น

ทัศนะที่สอง เป็นทัศนะของมัฮัฮับหะนะฟียะฮ์ และทัศนะหนึ่งของมาลิกียะฮ์ ซึ่งพวกเขาเห็นว่า ไม่นุโลมให้สร้างมัสยิดด้วยทรัพย์สินหะรอม ทัศนะนี้ได้บันทึกโดยท่านอิบนุ อาบิดีนว่า “ทรัพย์สินที่ไม่รู้จักเจ้าของกรรมสิทธิ์ ถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของคนยากจนหรือผู้ขัดสนเท่านั้น ซึ่งคนยากจนหรือผู้ขัดสนเป็นผู้ที่มีสิทธิรับทรัพย์สินหะรอมตามที่ได้บัญญัติโดยชะรีอะฮ์ ส่วนในกรณีหุ้มทรัพย์สินที่ตกหายนั้น ในทัศนะของมัฮัฮับหะนะฟียะฮ์อนุโลมมอบให้กับผู้ที่เจ็บป่วย ผู้เป็นโรคเรื้อรัง สร้างอาคารสงเคราะห์ สะพาน และมัสยิด เป็นต้น...” (Ibn `Aabidin, 1994 : 2/359) ทัศนะนี้จัดเป็นทัศนะที่ได้ยึดหลักการหุ้มข้อที่สอง

อิบนุ อัลกอสิม จากมัฮัฮับมาลิกียะฮ์เห็นว่า ไม่นุโลมให้มุสลิมละหมาดในมัสยิดที่ถูกสร้างด้วยทรัพย์สินหะรอม ท่านอัศบัฆได้เล่าว่า “บ้านของท่านอิบนุ อัลกอสิม อยู่ใกล้กับมัสยิดที่ถูกสร้างด้วยทรัพย์สินหะรอม แต่ท่านก็ยังไปละหมาดที่มัสยิดที่ไกลกว่า เนื่องจากท่านเห็นว่า ไม่นุโลมให้ละหมาดในมัสยิดที่ถูกสร้างด้วยทรัพย์สินหะรอม” (Ibn Rushd al-Jad, 1986 : 18/565) ซึ่งทัศนะนี้จัดเป็นทัศนะที่ได้ยึดหลักหุ้มข้อที่ห้า คือ ทรัพย์สินหะรอมเป็นสิ่งที่สกปรกและน่ารังเกียจ ไม่นุโลมให้ใช้สร้างมัสยิดของอัลลอฮ์ ﷻ

ผู้ที่มีทัศนะข้างต้นได้กล่าวเหตุผลดังนี้

ก. ทรัพย์สินหะรอมเป็นสิ่งที่สกปรกไม่ควรที่จะนำมาใช้ในการสร้างมัสยิด ซึ่งเป็นหลักการของอิบนุ อัลกอสิม

ข. ทรัพย์สินหะรอมเป็นกรรมสิทธิ์ของคนยากจนหรือผู้ขัดสนเท่านั้น ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งเป็นความเข้าใจจากคำกล่าวข้างต้นที่ได้บันทึกโดยท่านอิบนุ อาบิดีน

ทัศนะที่มีน้ำหนัก

จากการพิจารณาพิเคราะห์หลักฐานและหลักการหุ้มของทั้งสองทัศนะแล้ว ผู้วิจัยเห็นพ้องกับทัศนะที่สองคือ ไม่นุโลมให้สร้างมัสยิดด้วยทรัพย์สินหะรอม ซึ่งเป็นทัศนะที่ละเอียดอ่อนกว่าทัศนะที่หนึ่ง และเป็นแนวทางที่จะป้องกันไม่ให้มุสลิมตกหลุมขุบชะฮ์

(คลุมเครือ) ของสิ่งหะรอม ดังเหตุผลต่อไปนี้

(ก) มัสยิดคือบ้านของอัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งการพาดพิงคำว่า “มัสยิด” กับชื่ออัลลอฮ์ ﷻ เป็นการให้เกียรติที่ยิ่งใหญ่ ดังคำตรัสที่ว่า

﴿ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ مَن ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَءَاتَى
 الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا لِلَّهِ فَعَسَىٰ أُوَلِّيكَ أَن يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴾
 (التوبة: 18)

ความว่า : “แท้จริงผู้ที่จะบูรณะมัสยิดของอัลลอฮ์นั้นคือผู้ที่ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และวันปรโลกและได้ดำรงไว้ซึ่งการละหมาด และการจ่ายซะกาต และเขาไม่ยำเกรงนอกจากอัลลอฮ์เท่านั้น ดังนั้นจึงหวังว่า คนเหล่านี้แหละจะเป็นผู้อยู่ในกลุ่มผู้ที่ได้รับคำชี้นำ” (อิตเตาะบะฮ์ : 18)

อายะฮ์ข้างต้นได้ชี้ให้เห็นว่า พระองค์ทรงให้เกียรติกับมัสยิดโดยการพาดพิงคำว่า “มัสยิด” กับพระองค์ และเป็นสถานที่ที่ศักดิ์สิทธิ์ของมุสลิมทุกคน

จากหะดีษที่มีความว่า “อัลลอฮ์นั้นดีงาม และพระองค์จะไม่ตอบรับนอกจากสิ่งที่ดีงามเท่านั้น” สามารถเข้าใจได้ว่าทรัพย์สินหะรอมเป็นสิ่งที่ไม่ดี ดังนั้นการนำทรัพย์สินหะรอมมาสร้างมัสยิดที่มีเกียรติย่อมถือว่าไม่ดีเช่นเดียวกัน

จากหนังสือประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้ว่า ชาวอาหรับญะฮิลียะฮ์มีความเข้มงวดเกี่ยวกับการเลือกรับทรัพย์สินที่จะมาใช้ในการสร้างกะอูบะฮ์เป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพื่อไม่ให้มีการปะปนกับทรัพย์สินหะรอมในการสร้างกะอูบะฮ์ อิบน์ อิชามบันทึกว่า “ขณะที่ชาวกูเรชได้ประชุมกันเพื่อรีอกะอูบะฮ์และสร้างขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ดังนั้นอับวะฮ์ อาอิชะ อิบน์ อิมรอน อิบน์ มัคซูม (أبو وهب عائد بن عمران بن مخزوم) ลูกของบิดาท่านเราะฮ์ก็ได้หยิบหะญะรุลอัศวัต (หินดำ) ด้วยมือของตนเอง เพื่อไปตั้งไว้ที่เดิม แล้วท่านก็ได้ประกาศว่า “โอ้ชาวกูเรชทั้งหลายพวกเจ้าจงอย่าใช้ทรัพย์สินในการสร้างกะอูบะฮ์นอกจากทรัพย์สินที่ดีเท่านั้น และจงอย่าเอาทรัพย์สินที่ได้มาจากสินสอดหญิงผู้ละเมิดในกาม ชุกรกรรมริบาและการทรราชผู้อื่น” (Ibn Hishām, n.d. : 1/150)

จากคำกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า แม้กระทั่งชาวกูเรชก็ยังตระหนักถึงทรัพย์สินที่จะสร้างกะอูบะฮ์โดยจะต้องเป็นทรัพย์สินที่ดีเท่านั้น ดังนั้นมุสลิมศาสนิกควรจะต้องเข้มงวดกว่าชาวกูเรชในเรื่องการรับเอาทรัพย์สินเพื่อใช้ในการสร้างมัสยิดของอัลลอฮ์ ﷻ เพราะมุสลิมได้ถูกสั่งให้

กินและใช้สิ่งที่หะลาลเท่านั้น และถูกสั่งห้ามอย่างเด็ดขาดจากการกินและใช้ทรัพย์สินที่ได้มาด้วยวิธีที่หะรอม ดังนั้นมุสลิมจึงควรนำทรัพย์สินหะรอมดังกล่าวไปกระทำการเพื่อสาธารณะประโยชน์ อื่นนอกจากการสร้างมัสยิด เช่น สร้างอาคารโรงพยาบาล โรงเรียน ทำทางสาธารณะเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของพี่น้องมุสลิม เป็นต้น

(ข) มีคนกล่าวว่า “พระองค์ทรงห้ามรับทรัพย์สินที่ได้มาด้วยวิธีที่หะรอม แต่เพื่อชกฟอกทรัพย์สินหะรอมดังกล่าวให้กลับมีเกียรติขึ้นด้วยการใช้ทรัพย์สินหะรอมในการสร้างมัสยิด เนื่องจากมัสยิดเป็นสิ่งที่มีความเกียรติและน่าเชิดชูสำหรับมุสลิมศาสนิก” เป็นความเห็นที่ไม่สามารถยอมรับได้ เพราะสิ่งที่หะรอมนั้นไม่ควรที่จะให้เกียรติ แต่ในทางตรงกันข้ามเราควรที่จะเกลียดชังและรังเกียจมากกว่า ดังนั้นอิบนุ คัฎมียะฮฺ กล่าวว่า “เราจำเป็นต้องสงวนรักษามัสยิดซึ่งเป็นบ้านของอัลลอฮฺ ﷻ จากทรัพย์สินที่หะรอม ทั้งนี้เพื่อต่อต้านการให้เกียรติกับทรัพย์สินหะรอม” (Ibn Taimiyah, n.d. , 32/88)

คำกล่าวของอิบนุรุชดะอ์อาจเป็นหลักฐานไม่ได้ เนื่องจากอัลลอฮฺ ﷻ ทรงสั่งห้ามท่านเราะฮ์ลุและบรรดาผู้ศรัทธามีให้อนุญาตให้คนกาฟิรเข้าในมัสยิดอัลหะรอม ดังคำตรัสที่ว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ
بَعْدَ عَمِهِمْ هَذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِن شَاءَ
إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾ (التوبة: 28)

ความว่า: “บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย แท้จริงบรรดามุชริกนั้น โสมม ดังนั้นพวก เขาจงอย่าเข้าใกล้อัลมัสยิดอัลหะรอม หลังจากปีของพวกเขา (ปี ฮ.ศ. ที่ 9) นี้ และ หากพวกเจ้ากลัวความยากจน อัลลอฮ์ก็จะทรงให้พวกเจ้ามี จากความกรุณาของ พระองค์ หากพระองค์ทรงประสงค์แท้จริงอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงรอบรู้ ผู้ทรงปรีชาญาณ” (อัลเตาบะฮฺ : 28)

จากอายะฮ์ชี้ถึง อันนะญาสะฮฺ (النجاسة) ในทัศนะของอุละมาอ์ส่วนใหญ่เห็นว่า สิ่งสกปรกโสโครกที่หมายถึงในอายะฮ์คือ โสโครกด้านหุค่ม มิใช่โสโครกด้านร่างกายและเสื้อผ้า (Ibn Kathīr, 1999 :อัลเตาบะฮฺ : 28)

จากทัศนะอุละมาอ์ส่วนใหญ่ข้างต้นคนกาฟิรมีความสกปรกด้านจิตใจเท่านั้นมิใช่ ด้านร่างกาย ดังนั้นเช่นเดียวกับทรัพย์สินหะรอมสกปรกด้านวิธีการได้มาของทรัพย์สินหะรอม

เท่านั้น มิใช่ตัวของทรัพย์สิน

ง. การอ้างว่าทรัพย์สินหะรอมเป็นสิ่งครอบครองของบัยตุลมาล ซึ่งบัยตุลมาลในปัจจุบันไม่มีตัวตน ดังนั้นคำอ้างดังกล่าวจึงถือว่าไม่ถูกต้อง แต่หากสมมุติว่าบัยตุลมาลมีจริง และได้รับทรัพย์สินหะรอมมาครอบครอง บัยตุลมาลก็ไม่ควรที่จะนำทรัพย์สินดังกล่าวมาใช้ในการสร้างมัสยิด เพราะทรัพย์สินที่ได้มาจากรายได้อื่นๆอีกเยอะแยะที่สามารถใช้ในการสร้างมัสยิดได้

จ. คำกล่าวที่ว่า ทรัพย์สินหะรอมเมื่อตกอยู่ในมือคนยากจน ทรัพย์สินดังกล่าวถือว่าเป็นหะลาลสำหรับเขา และเขาสามารถใช้จ่ายตามความต้องการ ซึ่งเป็นคำกล่าวที่ถูกต้องและไม่ควรที่จะเทียบกับการสร้างมัสยิด เนื่องจากอัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงอนุโลมให้ผู้ยากจนใช้ทรัพย์สินหะรอมเพื่อมิให้ทรัพย์สินที่ไม่มีเจ้าของต้องเสียหายโดยเปล่าประโยชน์ แต่พระองค์ไม่ทรงอนุโลมให้ใช้ในการสร้างมัสยิด และพระองค์ทรงสงวนมัสยิดจากทรัพย์สินหะรอม

ในกรณีที่มิคนเสนอจะยกทรัพย์สินหะรอมให้แก่มุสลิมโดยที่ไม่ได้วางเงื่อนไขให้นำทรัพย์สินดังกล่าวไปสร้างมัสยิดหรืออาคารเพื่ออิบาดะฮ์ การรับทรัพย์สินดังกล่าวของมุสลิมนั้นดีกว่าปฏิเสธ เพราะการปฏิเสธนั้นอาจทำให้ทรัพย์สินดังกล่าวตกอยู่ในมือของศักรูอิสลาม และพวกเขาอาจใช้ทรัพย์สินดังกล่าวมาทำร้ายมุสลิมในภายหน้าก็ได้ ดังนั้นการรับทรัพย์สินดังกล่าวจึงถือว่าวาญิบ เช่นเดียวกับการละหมาด เพราะผลประโยชน์ขึ้นอยู่กับารับ และผลเสียขึ้นอยู่กับการปฏิเสธรับ สอดคล้องกับหลักฟิกฮ์ที่ว่า “إذا اجتمعت مفسدتان روعي أعظمهما بارتكاب أخفهما” ความว่า “เมื่อรวมกันระหว่างความเสียหายสองอย่างให้สละความเสียหายที่มากกว่าด้วยการเลือกกระทำความเสียหายที่น้อย” ดังนั้นเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า แน่นอนการรับทรัพย์สินหะรอมเป็นสิ่งที่เสียหาย แต่หากไม่รับไว้ ศักรูอิสลามจะใช้ทรัพย์สินหะรอมนั้นในการทำลายมุสลิมและอาจทำให้มุสลิมต้องเปลี่ยนศาสนาได้ ซึ่งถือเป็นความเสียหายที่มากกว่า ดังนั้นการรับทรัพย์สินหะรอมดังกล่าวจึงถือว่าเป็นความเสียหายที่น้อยกว่าและเป็นสิ่งที่มุสลิมควรเลือกกระทำ (Abbās Ahmad al-Bāz, 2004 : 312-313)

3.1.4 การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินริบาในการชดใช้หนี้สิน

อิสลามได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับหนี้สินของมุสลิมเป็นอย่างมาก ซึ่งมุสลิมวาญิบต้องชดใช้หนี้แม้เจ้าตัวจะตายไปแล้วก็ตาม ดังหะดีษที่รายงานโดยท่านอบูสุร็อยเราะฮ์ ﷺ เล่าว่า

((أن رسول الله ﷺ كان يؤتى بالرجل المتوفى عليه الدين ، فيسأل هل ترك لدينه فضلا ؟ فإن حدث أنه ترك وفاء صلى عليه ، وإلا قال للمسلمين : صلوا على

صاحبكم فلما فتح الله عليه الفتوح قال : أنا أولى بالمؤمنين من أنفسهم , فمن توفي من المؤمنين فترك دينا فعلي قضاؤه ومن ترك مالا فلورثته ((متفق عليه)

ความว่า “เมื่อท่านเราะสูล ﷺ ได้ถูกนำศพของชายที่ได้ตายไปซึ่งมีหนี้สินอยู่ ท่านเราะสูล ﷺ ถามว่า : เขามีทรัพย์สินเหลือพอเพื่อจ่ายหนี้ไหม ? หากเขามีทรัพย์สินเหลือพอเพื่อจ่ายหนี้ท่านก็จะทำการละหมาดศพให้ และหากเขาไม่มีทรัพย์สินเหลือพอเพื่อจ่ายหนี้ ท่านจะกล่าวกับบรรดามุสลิมว่า พวกเจ้าจงทำการละหมาดศพสหายของพวกเขาเถิด จนกว่าอัลลอฮ์ได้ทรงเปิดทางให้แก่เขาด้วยการได้ทรัพย์สินมา ท่านกล่าวว่า ฉันต้องรับผิดชอบในผู้ศรัทธาทุกคนยิ่งกว่าตัวของพวกเขาเอง ดังนั้นผู้ศรัทธาใดที่ตายไปแล้วมีหนี้สินเหลืออยู่ ฉันจำเป็นต้องรับภาระชดใช้หนี้ให้เขา และใคร(ผู้ตาย)ที่มีทรัพย์สินเหลืออยู่ให้ทายาทของเขาเป็นผู้ชดใช้หนี้แทน” (บันทึกโดย al-Bukhārī : 5371, Muslim : 3040)

จากหะดีษข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า อิสลามได้ให้ความสำคัญกับหนี้สินของผู้ศรัทธาเป็นอย่างมาก เพราะหากผู้ใดตายไปแล้วยังมีหนี้สินที่ค้างจ่าย ท่านเราะสูล ﷺ จะไม่ละหมาดศพให้ นอกจากว่าจะต้องมีผู้รับภาระชดใช้หนี้แทนท่านนับจึงจะทำการละหมาดศพให้ แต่ในกรณีที่ลูกหนี้ไม่มีเงินจ่ายหนี้ หรือถ้าลูกหนี้เอาเงินที่ได้มาจากธุรกรรมริบมาจ่ายหนี้ในมุมมองของหลักชะรีอะฮ์ถือว่าเป็นที่อนุมัติหรือไม่? และกรณีที่เจ้าหนี้รู้ว่าลูกหนี้นำทรัพย์สินที่ได้มาจากธุรกรรมริบมาใช้หนี้ หรือเจ้าหนี้รู้ว่าลูกหนี้เป็นผู้ที่มีธุรกรรมริบอยู่ การร้องขอคืนหนี้หรือการรับชดใช้หนี้จากลูกหนี้ดังกล่าวเป็นการหะรอมหรือไม่? หรือเจ้าหนี้ควรปฏิเสธการชดใช้หนี้ของลูกหนี้ดังกล่าว และปล่อยให้ลูกหนี้รับภาระบาปกรรมฐานไม่จ่ายหนี้ต่อไป จนกว่าจะมีทรัพย์สินที่หะลาลมาจ่าย

อุละมาอ์ได้มีทัศนะที่ต่างกันเกี่ยวกับหุก่มชะรีอะฮ์ในกรณีที่เจ้าหนี้ทวงคืนหนี้จากลูกหนี้ที่มีธุรกรรมริบมา และสาเหตุที่ทำให้อุละมาอ์มีทัศนะที่ต่างกันคือ การหะรอมในที่นี้หมายถึงหะรอมในตัวของทรัพย์สินหรือหะรอมผู้ที่กระทำการริบมาเท่านั้น โดยที่ตัวของทรัพย์สินนั้นบริสุทธิ์

ด้วยสาเหตุดังกล่าวทำให้อุละมาอ์มีทัศนะที่ต่างกันในการวินิจฉัยหุก่มในกรณีที่เจ้าหนี้ทวงหนี้จากลูกหนี้ในขณะที่เจ้าหนี้รู้ว่าลูกหนี้มีการทำธุรกรรมริบมาอยู่ อุละมาอ์ได้มีทัศนะที่ต่างกันแบ่งออกเป็น 4 ทัศนะดังนี้

ทัศนะที่หนึ่ง ท่านอิมามมุหัมมัด อิบน์ อัลหะสัน อุละมาอ์มัซฮับหะนะฟียะ กล่าว

ว่า “อนุโลมให้ลูกหนี้ชดใช้หนี้ด้วยทรัพย์สินที่ได้มาจากธุรกรรมหะรอมได้” (al-Samarqondī, 1967: 2/381) และท่านอัสสะมัรกอญดีได้บันทึกคำกล่าวของท่านอิมามมุหัมมัด อิบน์ อัลหะสันอีกตอนหนึ่งว่า “ท่านอิมามกล่าวว่า หากลูกหนี้นำทรัพย์สินที่ได้มาจากธุรกรรมหะรอม เช่นการร้องเพลง การร้องไห้ในงานศพ ถือว่าเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ และหากนักร้องมาชดใช้หนี้สินให้กับบุคคลใดบุคคลหนึ่งด้วยทรัพย์สินที่เขาได้มาจากการร้องเพลง บุคคลนั้น(เจ้าหนี้)ไม่ควรรับการชดใช้หนี้ดังกล่าว แต่ถ้าหากเป็นคำสั่งศาลแล้วเจ้าหนี้จำเป็นต้องรับการชดใช้หนี้ดังกล่าวโดยบังคับ” (al-Samarqondī, 1967: 2/381)

“ทรัพย์สินที่ได้มาจากธุรกรรมหะรอม” หมายความว่า ทรัพย์สินทุกอย่างที่ได้มาด้วยวิธีที่หะรอมต้องห้ามโดยชะรีอะฮ์ เช่น การร้องเพลง หลอกลวง ลักขโมย และริบา เป็นต้น

จากคำกล่าวของอิมามข้างต้นสามารถเข้าใจประเด็นปัญหาออกเป็น 2 กรณี คือ กรณีที่หนึ่ง ลูกหนี้ชดใช้หนี้ด้วยทรัพย์สินที่ได้มาด้วยธุรกรรมหะรอมโดยคำพิพากษาหรือคำสั่งศาล กรณีนี้เจ้าหนี้ต้องรับการชดใช้โดยบังคับ

กรณีที่สอง ลูกหนี้ชดใช้หนี้ด้วยทรัพย์สินที่ได้มาด้วยธุรกรรมหะรอมโดยที่ไม่ใช่คำพิพากษาหรือคำสั่งศาล แต่เป็นความประสงค์ของลูกหนี้ที่ต้องการชดใช้หนี้ที่มีอยู่เท่านั้น ในกรณีนี้เจ้าหนี้ไม่ควรรับการชดใช้หนี้ดังกล่าว เพราะการรับทรัพย์สินเช่นว่านั้นถือว่าการรับทรัพย์สินของผู้อื่นมาโดยไม่เป็นธรรม เนื่องจากทรัพย์สินหะรอมเป็นกรรมสิทธิ์ของคนยากจนหรือผู้ขัดสน และจำเป็นสำหรับผู้ที่ยากจนหรือผู้ขัดสนดังกล่าวต้องคืนให้เจ้ากรรมสิทธิ์ (คนยากจนหรือผู้ขัดสน) หรือกระทำการเพื่อสาธารณะประโยชน์ของมุสลิม ส่วนเจ้าหนี้ไม่มีสิทธิและห้ามมิให้รับทรัพย์สินริบาอย่างเด็ดขาด

ทัศนะที่สอง เป็นทัศนะของ อิบน์ อัลกอสิม อัลมาลิกียะฮ์ เห็นว่า “อนุโลมให้ใช้ทรัพย์สินหะรอมในการชดใช้หนี้สินได้ หากทรัพย์สินของลูกหนี้มีการปะปนระหว่างทรัพย์สินหะรอมกับทรัพย์สินหะلال และเมื่อคำนวณแล้วจำนวนทรัพย์สินหะلالมากกว่าทรัพย์สินหะรอม” (Ibn Rushd al-Jadd, 1986 : 18/514)

จากคำกล่าวข้างต้น สำหรับมัฆฮับมาลิกียะฮ์แล้ว อนุโลมให้ลูกหนี้ใช้ทรัพย์สินหะรอมในการชดใช้หนี้สิน หากทรัพย์สินนั้นมีการปะปนระหว่างทรัพย์สินริบากับทรัพย์สินหะلال แต่จำนวนทรัพย์สินหะلالมากกว่าทรัพย์สินหะรอม โดยยึดกฎหลักชะรีอะฮ์ “พิจารณาตามสภาพส่วนใหญ่” (اعتبار الغالب)

ทัศนะที่สาม ไม่อนุโลมให้ใช้ทรัพย์สินหะรอมในการชดใช้หนี้สิน เป็นทัศนะของอิบน์ วัฮบ อัลมาลิกียะฮ์ ซึ่งครั้งหนึ่งมีคนมาถามท่านว่า มุสลิมคนหนึ่งเป็นที่รู้จักในชุมชนว่า

เขาเป็นผู้ที่ทำธุรกรรมริบา หรือขายเหล้า เป็นต้น ท่านมีความเห็นอย่างไร หากเราจะขอยืมเงินจากเขา หรือร้องขอให้เขาชดใช้หนี้ที่ค้างจ่ายอยู่? ท่านอิบน์ วัสะบ ก่ล่าวตอบว่า “สำหรับฉันแล้วการได้ชื่อว่าเป็นมุสลิมมันยิ่งใหญ่กว่าผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ถ้าหากว่าเขาเป็นมุสลิมแต่เป็นที่ประจักษ์ของผู้อื่นว่าเขาเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับธุรกรรมริบาหรือขายสุรา ฉันเห็นว่าเราไม่ควรที่จะขอยืมทรัพย์สินของเขา หรือรับการชดใช้หนี้จากเขา และไม่ควรรออยู่กับเขาด้วย” (Ibn Rushd, 1986:18/514)

ท่านอิมามมาลิกได้บันทึกในหนังสือ อัลมุเตวะนะฮ์ กิตาบการเชือดกูรบานว่า “ถือว่าเป็นที่น่ารังเกียจการที่ชายมุสลิมคนหนึ่งไปขอยืมเงินจากชาวคริสต์จำนวน 1 ดินาร์ ที่ได้มาจากการขายสุรา ... ” ทักษะนี้มีอุละมาอ์มัซฮับมาลิกีย์หลายคนเห็นพ้องด้วย เช่น อัศบัฆ และอะหฺมัด อิบน์ นัศร อัคคาเวคียฺ (‘Abbās Ahmad al-Bāz, 2004 : 317)

จากคำกล่าวของอุละมาอ์ข้างต้น พบว่าพวกเขาไม่ได้แยกแยะระหว่างทรัพย์สินที่หะรอมทั้งหมด หรือทรัพย์สินที่มีการปะปนระหว่างทรัพย์สินหะลาลกับหะรอม ดังนั้นทักษะนี้สามารถสรุปได้ว่าทรัพย์สินที่มีการปะปนระหว่างหะลาลกับหะรอมแม้ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม ถือว่าทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินหะรอมทั้งหมด

ทักษะที่สี่ ทักษะของอุละมาอ์บางกลุ่ม เช่น ชัยคุ อิตลามอิบน์ ดัยมียะฮ์ ท่านมีทักษะว่า ปัญหาที่จำเป็นต้องแยกแยะระหว่างเจ้าหนี้ที่รู้ความเป็นมาของทรัพย์สินของลูกหนี้ที่จะชดใช้หนี้สิน และเจ้าหนี้ที่ไม่รู้ความเป็นมาของทรัพย์สินของลูกหนี้ ส่วนกรณีแรกชัยคุท่านกล่าวว่า “สิ่งที่ได้มาด้วยการยึดหรือฉกชิงทรัพย์สินผู้อื่น หรือได้มาด้วยพันธสัญญาที่ไม่เป็นธรรม หากมุสลิมรู้ความเป็นมาของทรัพย์สินดังกล่าว มุสลิมผู้นั้นควรห่างไกลจากทรัพย์สินเหล่านั้นเสีย แต่หากใครรู้ว่าทรัพย์สินนั้นได้มาด้วยการขโมย หรือการฉ้อโกง หรือการยึดทรัพย์สินผู้อื่นโดยไม่เป็นธรรม ในทักษะของฉันแล้ว ไม่นุโลมให้มุสลิมรับทรัพย์สินดังกล่าว แม้จะด้วยวิธีการมอบให้ หรือการแลกเปลี่ยนซื้อขาย หรือจ่ายค่าเช่าต่างๆ และการชดใช้หนี้สิน เนื่องจากทรัพย์สินดังกล่าวเป็นทรัพย์สินที่อยู่ศีธรรม” (Ibn Taimiyah, n.d.: 29/323)

จากคำกล่าวข้างต้นเข้าใจได้ว่า เจ้าหนี้ที่รู้ความเป็นมาในการครอบครองทรัพย์สินของลูกหนี้ด้วยธุรกรรมหะรอม ห้ามมิให้เจ้าหนี้รับการชดใช้หนี้สินของลูกหนี้ด้วยทรัพย์สินดังกล่าว เพราะถือว่าเป็นทรัพย์สินของผู้อื่น ซึ่งจำเป็นที่ลูกหนี้จะต้องคืนทรัพย์สินดังกล่าวให้กับเจ้ากรรมสิทธิ์เดิม มิใช่จ่ายให้เจ้าหนี้เพราะเจ้าหนี้ไม่มีสิทธิที่จะรับทรัพย์สินดังกล่าวได้

ส่วนกรณีที่สอง เจ้าหนี้ไม่รู้ความเป็นมาในการครอบครองทรัพย์สินของลูกหนี้ กรณีนี้เจ้าหนี้ไม่จำเป็นต้องถาม หรือสืบสวนถึงความเป็นมาของทรัพย์สินดังกล่าว โดยใช้หลักการที่ว่า ทรัพย์สินที่อยู่ในความครอบครองของมุสลิมถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของเขา เมื่อมีเหตุที่

ทำให้ไม่แน่ใจในสถานะของทรัพย์สินดังกล่าวก็จะตัดสินด้วยหลักการเดิมมาใช้เป็นบรรทัดฐาน (สิ่งที่ไม่รู้เหมือนกับสิ่งที่ไม่มี *المجهول كالمعدوم*) ดังนั้นจึงอนุโลมให้การชดใช้หนี้จากทรัพย์สินดังกล่าวได้ แต่หากว่าทรัพย์สินมีการปะปนระหว่างทรัพย์สินหะรอมและหะลาล การปะปนดังกล่าวก็ไม่ใช่อุปสรรคต่อเจ้าหนี้ในการร้องขอให้ลูกหนี้ชดใช้หนี้ของตนด้วยทรัพย์สินดังกล่าว ทั้งนี้เนื่องจากสิทธิของผู้ก่อกรรมได้ถูกโอนเป็นพันธสัญญาหนี้สินที่จำเป็นต้องชดใช้ ในขณะที่ทรัพย์สินดังกล่าวไม่สามารถที่จะแยกแยะได้ จึงถือว่าอนุโลมให้เจ้าหนี้รับการชดใช้หนี้จากลูกหนี้ด้วยทรัพย์สินดังกล่าวได้

ทัศนะที่มีน้ำหนัก

จากทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้น อัลเกาะรอฟีย์ได้บรรยายทัศนะของอุละมาอ์ในประเด็นปัญหานี้และได้กล่าวบทสรุปสั้นๆว่า “ในทัศนะของอิบน์ อัลกอสิม เห็นว่า หากทรัพย์สินมีการปะปนระหว่างทรัพย์สินหะลามกับหะรอมอยู่ และส่วนใหญ่เป็นทรัพย์สินหะลาล ทรัพย์สินนั้นถือว่าเป็นที่อนุโลม กล่าวคือ อนุโลมจ่ายใช้สอย ให้ยืม จ่ายหนี้สิน ใช้เป็นของขวัญ และดื่มกิน ส่วนอิบน์ วะฮบ และอัศบัฆเห็นว่ไม่อนุโลมจ่ายใช้สอยทรัพย์สินดังกล่าวอย่างเด็ดขาด นอกจากต้องบริจาคตานเท่านั้น โดยยึดหลักการที่ว่า ทรัพย์สินหะลาลที่มีการปะปนกับทรัพย์สินหะรอมถือว่าเป็นทรัพย์สินหะรอมเช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะมีมากหรือน้อยก็ตาม” (al-Qarāfi, 1994:13/317)

อิบน์ รุซด์ กล่าวว่ “ท่านอิบน์ อัลกอสิมได้ใช้หลักการเทียบเคียง (*قياس*) ส่วนอิบน์ วะฮบใช้หลักคนทั่วไปเห็นว่าดี (*الإستحسان*) และทัศนะของอัศบัฆเป็นทัศนะที่ค่อนข้างเข้มงวด ทางที่ดีเราควรยึดหลักการชะรีอะฮ์ที่ว่า จงยึดหลักในสิ่งที่มากกว่าเป็นเกณฑ์” (Ibn Rushd, 1986 : 18/515)

จากทัศนะอุละมาอ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าปัญหานี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคือ

ประเด็นที่หนึ่ง เจ้าหนี้รู้ความเป็นมาของทรัพย์สินลูกหนี้ว่าได้มาด้วยวิธีการหะรอม หากเจ้าหนี้แน่ใจว่าลูกหนี้ได้นำทรัพย์สินที่ได้มาจากธุรกรรมริบา ไม่อนุโลมให้เจ้าหนี้รับการจ่ายหนี้ด้วยทรัพย์สินดังกล่าว เพราะการจ่ายหนี้ด้วยทรัพย์สินของผู้อื่นนั้นเป็นการละเมิดในกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น และจะต้องให้ลูกหนี้ส่งคืนทรัพย์สินดังกล่าวให้เจ้าของกรรมสิทธิ์เดิมเสีย หากลูกหนี้รู้จักเจ้าของกรรมสิทธิ์ ดังนั้นลูกหนี้จะนำทรัพย์สินดังกล่าวมาใช้หนี้ของตนไม่ได้ ดังคำกล่าวของท่านเราะสูลที่มีความว่ “ห้ามมิให้มุสลิมรับเงินจากการขายสุนัข หรือสินสอดของ

หญิงผิดประเวณี หรือค่าจ้างของหมอดู” จากหะดีษสามารถเทียบเคียงกับทรัพย์สินริบาเช่นกัน

ประเด็นที่สอง เจ้าหนี้ไม่รู้ว่าลูกหนี้ได้ทรัพย์สินมาอย่างไร? แต่เจ้าหนี้รู้ว่าลูกหนี้เป็นคนที่ไม่มศีลธรรมในการทำมาหากิน กรณีนี้หากลูกหนี้ได้นำทรัพย์สินริบามาจ่าย แต่ไม่รู้ว่า เป็นของใครและไม่สามารถแยกแยะได้ว่าเป็นทรัพย์สินส่วนไหน ถือว่าอนุโลมให้เจ้าหนี้รับ การจ่ายหนี้และอนุโลมให้ลูกหนี้ใช้หนี้ด้วยทรัพย์สินดังกล่าวได้ เป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับทัศนะ ของอิมามมุหัมมัด อิบนุ อัลหะสัน อิมามอิบนุ อัลกอสิม และอิมามอิบนุ ตัยมียะฮ์ที่ได้กล่าวมาแล้ว ข้างต้น

3.1.5 การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินริบาในการใช้จ่ายภาษี

การเก็บภาษีถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของรายได้ของประเทศ ทั้งในประเทศที่พัฒนา แล้วและประเทศกลุ่มที่สาม ซึ่งแต่ละประเทศจะกำหนดอัตราภาษีที่ต่างกัน หากรายได้ของ ประเทศน้อยรัฐบาลก็จะกำหนดอัตราภาษีที่แพง และในทางกลับกันประเทศที่มีรายได้มาก พอสมควรแล้วก็จะกำหนดอัตราภาษีถูก แล้วแต่สภาพเศรษฐกิจของประเทศนั้นๆ ทั้งนี้รายได้จาก ภาษีดังกล่าวรัฐบาลจะใช้ในการบริหารและพัฒนาประเทศและเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ส่วนรวม

แต่ประชาชนบางกลุ่มเห็นว่าการเก็บภาษีเป็นมาตรการธรรมและเป็น การกอบโกยทรัพย์สินของประชาชนเข้ากระเป๋ารัฐบาลอย่างไม่เป็นธรรม ดังนั้นพวกเขาจึงเลือกวิธีการ หลีกเลี่ยงจากการจ่ายภาษีโดยการนำเงินไปฝากธนาคารเพื่อรับผลริบา และนำทรัพย์สินริบานั้นมา จ่ายภาษีให้กับรัฐต่อไป โดยพวกเขาอ้างเหตุผลว่า ริบาเป็นทรัพย์สินหะรอมและทรัพย์สินหะรอม ไม่อนุโลมให้ฝากใช้กับธนาคาร เพราะจะทำให้เกิดทรัพย์สินที่หะรอมมากขึ้น จึงจำเป็นต้องถอน จากธนาคารมาแจกจ่ายให้กับผู้ที่ยากจน แต่อีกมุมมองหนึ่งริบาเป็นทรัพย์สินที่หะรอม และการ จ่ายภาษีที่รัฐกำหนดเรียกเก็บก็เป็นการธรรมกตจีประชาชน ดังนั้นการจ่ายภาษีด้วยทรัพย์สินริบา จึงถือว่าหักล้างกัน หน้าซ้ายยิ่งดีกว่าที่ประชาชนมุสลิมต้องเสียภาษีด้วยทรัพย์สินที่หะลาลซึ่งพวกเขา ได้มาด้วยความยากบาก

ทัศนะและแนวคิดข้างต้นมีความสอดคล้องหรือขัดต่อหุก่มชะรีอะฮ์หรือไม่?

ก่อนที่จะศึกษาและนำเสนอหุก่มในประเด็นปัญหานี้ เราจำเป็นต้องพิจารณา ทบทวนหุก่มและหลักการเกี่ยวกับข้อปฏิบัติและการบริหารจัดการทรัพย์สินริบาของผู้ที่ ครอบครองทรัพย์สินริบาเสียก่อน เนื่องจากการปฏิบัติบางข้ออาจจะมีส่วนทำให้ผลประโยชน์ กลับมาสู่ผู้ครอบครองทรัพย์สินนั่นเอง ข้อปฏิบัติดังกล่าวคือ

1. ปล่อยทิ้งทรัพย์สินริบาไว้กับธนาคาร เนื่องจากทรัพย์สินริบาเป็นทรัพย์สินที่ห้ามรับและครอบครองสำหรับมุสลิม ดังนั้นมุสลิมจึงปล่อยทิ้งทรัพย์สินริบาที่หะรอมไว้กับธนาคารและให้ธนาคารใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินดังกล่าวตามความประสงค์ของธนาคาร
2. รับทรัพย์สินริบาดังกล่าวมาครอบครองและใช้สอยเพื่อประโยชน์ส่วนตัว
3. รับทรัพย์สินริบาดังกล่าวมาทำลายทิ้ง เช่น เผาฝังดิน ทิ้งลงแม่น้ำ เป็นต้น เพื่อมิให้ตัวเองและผู้อื่นนำไปใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินหะรอม
4. รับทรัพย์สินริบาดังกล่าวมาแจกให้ผู้ขัดสน และทำการเพื่อสาธารณะประโยชน์ของมุสลิม ด้วยการมอบให้มูลนิธิเพื่อการกุศล องค์กรหรือสถาบันอิสลามที่ทำประโยชน์เพื่อชาวมุสลิม เช่น สร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ช่วยเหลือนักศึกษาที่ยากจน เป็นต้น

จากการปฏิบัติและการบริหารจัดการทรัพย์สินหะรอมที่ได้กล่าวมาข้างต้น การบริหารจัดการข้อที่ 4 เป็นการบริหารจัดการที่ดีที่สุดคือ บริจาคทรัพย์สินริบาให้กับคนยากจนหรือผู้ขัดสน และทำการเพื่อสาธารณะประโยชน์เท่านั้น ดังนั้นทรัพย์สินหะรอมทุกอย่างของมุสลิม เนื่องจากวิธีการได้มาที่หะรอมของทรัพย์สินนั้น เช่น ด้วยวิธีริบา ปล้นขโมย พนัน เป็นต้น จำเป็นสำหรับมุสลิมต้องส่งทรัพย์สินนั้นให้กับผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินหะรอมทันที และห้ามมิให้เก็บไว้หรือครอบครองอย่างเด็ดขาด

จากหลักการข้างต้นสามารถที่จะวินิจฉัยหุก่มกรณีปัญหาการใช้ทรัพย์สินริบาในการถ่ายภาพว่า ไม่นุโลมให้มุสลิมถ่ายภาพด้วยทรัพย์สินริบา เนื่องจากการกระทำดังกล่าวเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตัวเอง และการเจตนารับริบาเพื่อถ่ายภูมิจึงถือว่าเป็นการกินหรือการใช้ทรัพย์สินริบาวิธีหนึ่ง เพราะหากเขาไม่ใช้ทรัพย์สินริบาในการถ่ายภาพแน่นอนเขาต้องถ่ายภาพด้วยทรัพย์สินหะลาล ดังนั้นการใช้ประโยชน์ในกรณีนี้สำหรับมุสลิมศาสนิกจึงถือว่าเป็นการกินริบาที่ต้องห้าม

เจ้ากรรมสิทธิ์ที่แท้จริงของทรัพย์สินริบา คือ ผู้ยากจนหรือผู้ขัดสนและการทำกิจการเพื่อสาธารณะประโยชน์ของพี่น้องมุสลิมเท่านั้น ดังนั้นการถ่ายภาพด้วยทรัพย์สินริบาจึงถือว่าเป็นการละเมิดในทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์ของผู้อื่นโดยไม่ชอบธรรม จึงเป็นสิ่งที่ต้องห้ามอย่างเด็ดขาดสำหรับมุสลิม

แต่อาจมีคนกล่าวแย้งว่า การจ่ายทรัพย์สินริบาให้กับองค์กรของรัฐที่ปกครองประเทศก็เหมือนกับการกระทำเพื่อสาธารณะประโยชน์ โดยอ้างเหตุผลดังนี้

1. เนื่องจากรัฐนำภาษีไปใช้จ่ายในการปกครองพัฒนาประเทศ และผลประโยชน์สุดท้ายก็เพื่อประโยชน์ของประชาชนทั้งปวงที่อยู่ในประเทศนั้นๆ
2. ในกรณีดังกล่าวเป็นทางออกที่ดีที่สุดสำหรับมุสลิมจากการอธรรมและการกดขี่

ของรัฐด้วยการกำหนดให้จ่ายภาษีที่ไม่อนุโลมโดยชะรีอะฮ์ และเป็นวิธีหนึ่งที่สามารถปกป้องทรัพย์สินหะลาลของมุสลิมที่พวกเขาได้มาด้วยความยากลำบาก

จากเหตุผลของผู้แย้ง สามารถตอบคำแย้งด้วยเหตุผลดังนี้

ตอบคำแย้งที่หนึ่ง รัฐมิใช่ผู้ที่รักษาผลประโยชน์ของมุสลิมเสมอไป เพราะคำว่า “ผลประโยชน์สำหรับมุสลิมทุกคน” หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้เกิดผลประโยชน์หรือการบริการที่ทำให้มุสลิมทุกคนได้รับผลประโยชน์ ซึ่งไม่ได้เจาะจงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง และไม่ได้หมายถึงรัฐเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์และเป็นองค์กรที่ปกป้องผลประโยชน์ของมุสลิมเพียงองค์กรเดียว แต่รัฐเป็นเพียงตัวแทนของประชาชนทุกคน

ตอบคำแย้งที่สอง การอ้างว่า การจ่ายภาษีด้วยทรัพย์สินริบาเป็นวิธีหนึ่งที่สามารถปกป้องทรัพย์สินหะลาลของมุสลิมที่ได้มาด้วยความยากลำบากนั้น เป็นคำอ้างที่ไม่ถูกต้องเนื่องจากเหตุผลดังนี้

1. การกระทำได้กล่าวถือว่าเป็นการเอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาใช้ เพราะทรัพย์สินริบาเป็นกรรมสิทธิ์ของคนยากจน และเป็นทรัพย์สินเพื่อสาธารณะประโยชน์

2. ถึงแม้ว่าการเก็บภาษีเป็นการอธรรม แต่มุสลิมก็ไม่ควรแก้ปัญหาอธรรมด้วยสิ่งทีหะรอม จากหลักการฟิคุฮ์ที่ว่า (สิ่งที่หะรอมไม่ควรแก้หรือเผชิญหน้าด้วยสิ่งที่หะรอม

(الحرام لا يواجهه بالحرام)

ดังนั้นมุสลิมที่ขโมยไม่ควรลงโทษด้วยการขโมยทรัพย์สินของเขา แต่ต้องลงโทษด้วยการตัดมือ และการเก็บภาษีเป็นการกดขี่ประชาชน ดังนั้นไม่ควรแก้ปัญหาด้วยการนำทรัพย์สินริบามาจ่ายภาษี ถ้าหากการเก็บภาษีเป็นมาตรการที่หะรอมโดยชะรีอะฮ์จริง อนุโลมให้มุสลิมหลีกเลี่ยงจากการจ่ายภาษีได้ แต่ไม่อนุโลมให้จ่ายภาษีด้วยทรัพย์สินริบาอย่างเด็ดขาด

จากการประชุมสัมมนาเกี่ยวกับเศรษฐกิจและสถาบันการเงินที่ได้จัดขึ้น ณ เมืองอัลมะดีนะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบียระหว่างวันที่ 17-20 เมษายน ค.ศ. 1403 มีคนตั้งประเด็นคำถามว่า เป็นที่อนุโลมโดยชะรีอะฮ์หรือไม่ หากผู้ที่มีทรัพย์สินริบาจากการทำธุรกิจการค้าขายในต่างประเทศแล้วเขาผู้นั้นใช้ทรัพย์สินริบามาจ่ายภาษีในการทำธุรกิจในประเทศนั้นๆ และที่ประชุมได้ตอบคำถามดังกล่าว โดยอ้างถึงมติและคำแนะนำของที่ประชุมสัมมนาครั้งที่ 2 ณ ประเทศคูเวต จัดขึ้นระหว่างวันที่ 6-8 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1403 ดังนี้

“ที่ประชุมได้แนะนำให้ให้นักธุรกิจมุสลิมนำฝากทรัพย์สินของเขาที่สถาบันการเงินอิสลามในประเทศอาหรับหรือประเทศอิสลาม แต่ถ้าหากจำเป็นอนุโลมให้ฝากกับสถาบันการเงินในประเทศอื่นได้ และเมื่อมีทรัพย์สินริบาเกิดขึ้นเขาจำเป็นต้องจัดการทรัพย์สินริบาดังกล่าวด้วยการบริจาคเพื่อการสาธารณะประโยชน์ของมุสลิม และการฝากทรัพย์สินไว้กับสถาบันการเงินริบา

โดยไม่จำเป็นหรือทั้งๆที่มีสถาบันการเงินอิสลามอยู่นั้น ถือว่าเป็นการกระทำที่หะรอมโดยชะรีอะฮ์” (วารสาร al-Eqtisād al-Islāmī, เล่มที่ 8 ประจำเดือนมกราคม ฮ.ศ. 1404, November 1984)

จากคำแนะนำข้างต้น เป็นการยืนยันรับรองทัศนะของกลุ่มที่เห็นว่าไม่อนุโลมให้ใช้ทรัพย์สินริบมาจ่ายภาษี และควรนำทรัพย์สินริบดังกล่าวไปบริจาคเพื่อสาธารณะประโยชน์ของมุสลิม หรือแจกให้กับคนยากจนหรือผู้ขัดสนเท่านั้น

3.1.6 การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินริบในการจ่ายเป็นค่าชดเชยให้เจ้าของทรัพย์สินในภาวะเศรษฐกิจเงินเฟ้อ

ปัจจุบันในหลายประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว กำลังพัฒนา หรือด้อยพัฒนา ต่างมีปัญหาด้วยกันทั้งสิ้น โดยเฉพาะปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ภาวะเงินเฟ้อและภาวะเศรษฐกิจถดถอย ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่มีความซับซ้อนและยุ่งยากต่อการแก้ไข

3.1.6.1 ความหมายของเงินเฟ้อ (Inflation)

เงินเฟ้อ (Inflation) คือ ภาวะที่ระดับราคาสินค้าสูงขึ้นเรื่อยๆ (Rising Prices) การที่สินค้ามีระดับราคาสูง (High Prices) อย่างเดียวไม่ถือว่าเป็นเงินเฟ้อ แต่จำเป็นต้องสูงขึ้นเรื่อยๆ จึงจะถือว่าเป็นเงินเฟ้อ^(๑)

จากข้อความข้างต้นประชาชนทั่ว ๆ ไปเข้าใจว่า เงินเฟ้อเกิดขึ้นเมื่อราคาของสินค้าต่าง ๆ มีการปรับตัวสูงขึ้น แต่จริง ๆ แล้วการเกิดภาวะเงินเฟ้อนั้นไม่จำเป็นว่า สินค้าทุกตัวต้องมีราคาสูงขึ้นเหมือนกันหมด อาจเป็นได้ด้วยสินค้าบางชนิดมีราคาสูงขึ้น แต่อีกบางชนิดมีราคาลดลง แต่สิ่งที่สำคัญคือ ราคารวมทั้งหมดโดยเฉลี่ยแล้วสูงขึ้น สิ่งที่วัดความเปลี่ยนแปลงของระดับราคาคือ ดัชนีราคา (Price Index) และมีปัจจัยที่จะชี้ให้เราทราบว่าเกิดภาวะเงินเฟ้อคือ เวลา ในการเกิดเงินเฟ้อเราไม่สามารถที่จะวัดได้ว่าต้องเกิดขึ้นนานเป็นระยะเวลาเท่าใด หรืออัตราของราคาสินค้าต้องสูงขึ้นเป็นจำนวนเงินเท่าใด โดยทั่วไปจะถือว่าระดับราคาสินค้าสูงขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะเร็วหรือช้าเพียงใดถือว่าเป็นการเกิดเงินเฟ้อ

(๑) (ออนไลน์) สืบค้นจาก : (<http://www.vcharkarn.com/varticle/34764>)

จากความหมายของเงินเพื่อข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า การเกิดเงินเพื่อไม่จำเป็นต้องเกิดในลักษณะนี้เสมอไป แต่จะมีเงินเพื่ออยู่อีกประเภทหนึ่งที่ไม่ได้เกิดจากการขึ้นลงของราคาสินค้า เนื่องจากบางครั้งสินค้ามีราคาถูกเพราะมาตรการบางอย่างตรึงราคาไว้ เช่น การปันส่วน การควบคุมราคา ฯลฯ และจะเกิดขึ้นบ่อยในยามที่เกิดการขาดแคลนสินค้าอย่างรุนแรงหรือเวลาเกิดสงคราม เงินเพื่อชนิดนี้เรียกว่า เงินเพื่อที่ถูกกดดัน (Suppressed Inflation)

นักประวัติศาสตร์และเศรษฐศาสตร์มุสลิมได้บันทึกเกี่ยวกับปัญหาและผลกระทบของภาวะเงินเพื่อและเงินฝืดต่อเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของมนุษย์ดังนี้

อัลมัจรีซีย์ (المقرزي) กล่าวว่า “ท่านจะเห็นได้ว่าบุคคลที่มีฐานะปานกลางคนหนึ่ง ซึ่งเขาต้องใช้จ่ายในระยะเวลา 1 เดือน 300 Dirham โดยคิดเป็น 10 Dirham ต่อวัน ก่อนเกิดภาวะเงินเพื่อเขาต้องใช้จ่ายในครอบครัวจากเงิน 10 Dirham เช่น เขาซื้อเนื้อวัวอ่อน 3 กิโลกรัม ราคา 2 Dirham และของใช้ในครัวอีก 2 Dirham เขาก็สามารถใช้เป็นค่าอาหารของครอบครัวเพียงพอต่อ 1 วันแล้ว รวมค่าใช้จ่ายอื่นๆ อีกที่จำเป็น 4 Dirham แต่เมื่อเกิดเศรษฐกิจเงินเพื่อ...เงิน 10 Dirham เท่ากับ 27 Dirham หากเขาต้องการซื้อเนื้อวัว 3 กิโลกรัมเขาต้องใช้เงิน 27 Dirham และค่าใช้จ่ายในครัวอื่นๆอีก 10 Dirham ดังนั้นเขาต้องมีเงินใช้จ่ายในครัวต่อวัน 37 Dirham แล้วเขาจะเอาเงินอีก 10 Dirham มาจากไหนเพื่อมาใช้จ่ายในครอบครัวตลอดจนค่าใช้จ่ายอื่นๆอีก เช่น ค่าเช่าบ้าน พาหะนะ เครื่องแต่งการ ฯลฯ” (al-Maqrīzī, 1940, 85)

อัลกัอ์ลเกาะซันดี (القلقشندي) กล่าวว่า “การแลกเปลี่ยนทองคำด้วยดีนาร์อียิปต์ไม่มีความแน่นอน บางครั้งได้ราคาสูงแต่บางครั้งได้ราคาต่ำ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภาวะเศรษฐกิจ แต่ปกติแล้วประมาณปี ค.ศ.1790 การแลกเปลี่ยนทองคำดีนาร์อียิปต์ อัตรา 1 ดีนาร์เท่ากับ 20 Dirham และ 1 แพรงก์เท่ากับ 27 Dirham แต่ในหนังสือประวัติศาสตร์บางเล่มได้บันทึกไว้ว่า ปี ค.ศ.1813 อัตราแลกเปลี่ยนเป็น 1 ดีนาร์เท่ากับ 28.55 Dirham” (al-Qalqashandī, 1987: 3/509)

จากคำกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า จากอดีตจวบจนปัจจุบันค่าของเงินสกุลต่างๆ อ่อนค่าลงเรื่อยๆ และทุกครั้งที่มีการลดค่าของเงินลง ส่งผลความเดือดร้อนให้มนุษย์ และทำให้พวกเขาต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป

อุละมาอ์ฟิคุฮฺอิสลามได้กล่าวทศนะของกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับปัญหาเกี่ยวกับ

ปัญหาเศรษฐกิจและผลกระทบของเศรษฐกิจต่อทรัพย์สิน ซึ่งจะมีความเกี่ยวข้องกับการซื้อขายในรูปแบบต่างๆ เช่น การซื้อขายที่ใช้ระยะเวลายาว การซื้อขายแบบผ่อนชำระ การเช่าที่มีระยะเวลายาว และการยืมเป็นต้น ซึ่งเมื่อถึงเวลาดำหนดจ่าย ปรากฏว่าค่าของเงินก็ได้เปลี่ยนไป จาก 25 บาท/1 ดอลลาร์ เป็น 40 บาท/1 ดอลลาร์ ดังนั้นทำให้เกิดการเอาเปรียบและความไม่เป็นธรรมต่อเจ้าหนี้หรือผู้ขาย ซึ่งไม่ได้เกิดจากความบกพร่องของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเลย ความไม่เป็นธรรมจากนิติกรรมดังกล่าวทำให้ผู้ละม้ายพิภพต้องกลับทบทวนและศึกษาประเด็นปัญหาหุ้่มชะรีอะฮ์เกี่ยวกับ การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินริบาใหม่ ซึ่งเดิมที่ทรัพย์สินริบาเป็นสิ่งที่หะรอมและห้ามมิให้ใช้เป็นค่าตอบแทนหรือค่าชดเชยจากการขาดทุนของผู้ฝากเงินกับธนาคารที่ได้รับผลกระทบจากการอ่อนค่าของเงิน (เงินเฟ้อ) หลังจากนั้นจึงทำให้เกิดแนวคิดใหม่ โดยการใช้เงินริบามาชดเชยส่วนที่เสียหายจากการอ่อนค่าของเงิน ซึ่งบางคนกล่าวเหตุผลว่า “ผลตอบแทนทุกอย่างมิใช่ริบาเสมอไป ليس كل فائدة من قبيل الربا” โดยเฉพาะผลตอบแทนที่ได้มาในภาวะเศรษฐกิจการอ่อนค่าของเงิน เนื่องจากจุดประสงค์ที่รับมานั้นเพื่อชดเชยหรือทดแทนต้นทุนที่ขาดหายไป ซึ่งเป็นผลกระทบจากภาวะเงินเฟ้อ

เมื่อปี ค.ศ. 1985 ธนาคารกลางประเทศชูดานได้ประกาศมติคณะรัฐมนตรีให้กำหนดผลตอบแทนสำหรับผู้ฝากเงินกับธนาคารเป็นร้อยละ 27% ต่อปี และที่ประชุมได้อ้างเหตุผลของมติดังกล่าว ซึ่งมาตรการดังกล่าวเป็นการชดเชยผลกระทบที่เกิดจากการอ่อนค่าของเงิน (วารสารเศรษฐกิจอิสลาม, เล่มที่ 6 หน้า 3) แทนที่เงินดังกล่าวจะตกเป็นของผู้ริบาแต่กลับเป็นค่าชดเชยให้กับผู้ฝากเงินกับธนาคาร และเงินดังกล่าวจะใช้ชดเชยเฉพาะในภาวะเศรษฐกิจเงินเฟ้อเท่านั้น

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับหุ้่มชะรีอะฮ์หรือไม่ หรือเป็นการรับริบา หรือจัดเป็นการใช้ทรัพย์สินที่หะรอมวิธีหนึ่งในทัศนะของกฎหมายอิสลาม ?

การศึกษาเพื่อค้นหาคำตอบของประเด็นปัญหาข้างต้น สามารถแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ประเด็นดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง ทัศนะของอุละมาอ์พิภพเกี่ยวกับสถานภาพของทรัพย์สินที่อยู่ในความดูแล (รับฝาก) ของสถาบันการเงินถือเป็นการให้ยืมหรือการฝาก ?

ประเด็นที่สอง คำวินิจฉัยของอุละมาอ์พิภพเกี่ยวกับการคืนหนี้ในภาวะเงินเฟ้อ ?

3.1.6.2 ทักษะอุละมาอ์ฟิคุฮ์เกี่ยวกับสถานภาพของทรัพย์สินที่อยู่ในความดูแล (รับฝาก) ของสถาบันการเงินถือว่าเป็นการให้ยืมหรือการฝาก ?

จากสภาพความเป็นจริงของการปฏิบัติต่อทรัพย์สินที่อยู่ในความดูแลของสถาบันการเงินปัจจุบันถือว่าเป็นการให้ยืมไม่ใช่การฝาก ทั้งนี้เนื่องจากการฝากประเภทบัญชีรักษาทรัพย์สิน หมายถึง การให้บริการรักษาทรัพย์สินกับลูกค้าที่นำทรัพย์สินมาฝากเท่านั้น โดยที่ธนาคารไม่มีสิทธินำทรัพย์สินดังกล่าวมาใช้ และธนาคารจะต้องจ่ายคืนทรัพย์สินดังกล่าวให้ผู้ฝากเมื่อมีการขอถอนคืน ส่วนการยืมหมายถึง การนำทรัพย์สินที่ยืมไปใช้เพื่อการใดการหนึ่ง เมื่อสังเกตการปฏิบัติของธนาคารในปัจจุบันเห็นว่า เมื่อลูกค้านำทรัพย์สินมาฝากแล้ว ธนาคารจะนำทรัพย์สินนั้นไปลงทุนหรือให้กู้ยืม และเมื่อลูกค้าขอถอนทรัพย์สินคืน ธนาคารจะเอาทรัพย์สินอื่นมาคืนให้ลูกค้า ซึ่งการปฏิบัติในลักษณะนี้ในทัศนะของหลักฟิคุฮ์อิสลามถือว่าเป็นการฝากที่ให้ความหมายเป็นการให้ยืม เพราะหลักฟิคุฮ์ได้กล่าวว่า “การนำฝากเงินตรา นั้น หากผู้รับฝากได้นำเงินดังกล่าวไปใช้เพื่อการใดก็ตามถือว่าเป็นการให้ยืมไม่ถือว่าเป็นการฝากอีกต่อไป”

อัลสัรเคาะสียฺ (السرخسي) กล่าวว่า “แท้จริงแล้วการขอยืมใช้ดิรฮัม ดินาร์ และเงินตรา คือการยืมที่เป็นหนี้ ดังนั้นการขอใช้เงิน หมายถึงการอนุญาตให้ใช้ประโยชน์เท่านั้น และการใช้ประโยชน์เงินตรานั้นจำเป็นจะต้องจับจ่ายตัวของเงินจนหมด โดยการอนุญาตของเจ้าของเงิน” (al-Sarkhasi, al-Mabsūt, 1993 : 11 /145)

อัลสะมะรควอนดี (السمرقندي) กล่าวว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้นอกจากด้วยการสูญเสียสิ่งนั้น ถือว่าเป็นการยืมที่เป็นหนี้สิน (قرض) แต่เราใช้สำนวนเรียกว่า “การยืม”” (al-Samarqondī, n.d.:2/245)

จากคำกล่าวของอุละมาอ์ข้างต้นเข้าใจได้ว่า การยืมมี 2 ประเภท คือ

1. การยืมอาเราะฮฺ (إعارة) เป็นการยืมลักษณะยืมใช้ประโยชน์โดยที่สิ่งนั้นไม่ได้เสียหาย เช่น การยืมใช้รถยนต์ เป็นต้น

2. การยืมกีอรฎฺ (قرض) เป็นการยืมใช้ประโยชน์และสิ่งนั้นก็เสียหาย เช่น การยืมเงิน ข้าวสาร เป็นต้น ซึ่งเป็นการยืมแบบคิดหนี้สิน ท่านอิบน์ญุคามะฮ์กล่าวว่า “หากชายคนหนึ่งขอยืมดิรฮัมหรือดินาร์มาใช้ ถือว่าเป็นการยืมแบบหนี้สิน” (Ibn Qudāmah, 1994: 5/305)

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ประเทศจอร์แดน มาตรา 889 บัญญัติว่า “หาก

การฝากเป็นเงินหรือเป็นทรัพย์สินที่เกิดการสูญเสียดังกล่าวไว้ และการใช้ดังกล่าวผู้ฝากได้อนุญาตให้ ผู้รับฝากใช้ประโยชน์สิ่งนั้น ถือว่าเป็นนิติกรรมสัญญาฮัม (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประเทศจอร์แดน มาตรา 889) เมื่อสังเกตการปฏิบัติของธนาคารหรือสถาบันการเงินสมัยปัจจุบัน พบว่า ผู้ที่นำฝากเงินกับธนาคารได้อนุญาตให้ธนาคารใช้เงินของตน เพื่อทำการลงทุนและนำผลกำไรจากการลงทุนมาตอบแทนให้กับผู้ฝากตามที่ธนาคารกำหนด การปฏิบัติดังกล่าวถือว่าเป็นการ ให้ยืมไม่ใช่การฝาก และการยืมดังกล่าวผู้ยืมจะต้องนำสิ่งที่ยืมคืนตามจำนวนที่ได้ยืมไปเท่านั้น หากจ่ายเกินจำนวนที่ยืม ถือว่าเป็นการริบาทที่หะรอม

จากการศึกษาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า สถานภาพของเงินที่อยู่ในความดูแลของ ธนาคารถือว่าเป็นการให้ยืมไม่ใช่เป็นการฝาก

3.1.6.3 คำวินิจฉัยของอุละมาอ์ฟิกฮ์เกี่ยวกับการคืนหนี้ในภาวะเงินเฟ้อ ?

ในเมื่อเงินที่ฝากไว้กับธนาคารเป็นการให้ยืมในลักษณะหนี้ และผู้นำฝากมีสิทธิที่จะได้รับเงินคืนทันทีที่ขอคืนหรือถอนเงินจากบัญชี แต่ในภาวะเศรษฐกิจเงินเฟ้อจำเป็นหรือไม่ว่า ธนาคารจะต้องจ่ายเงินค่าทดแทนให้กับผู้นำฝาก เนื่องจากภาวะเงินเฟ้อ หรือธนาคารจ่ายเฉพาะจำนวนเงินที่ผู้ฝากนำมาฝากในบัญชีเท่านั้น ?

ทัศนะของอุละมาอ์ฟิกฮ์มัซฮับสี่หะนะฟียะฮ์ มาลิกียะฮ์ ซาฟิอียะฮ์และหะนาบิลียะฮ์ เห็นว่า การขึ้นลงของค่าเงินในการแลกเปลี่ยนย่อมไม่มีผลต่อการจ่ายหนี้สิน การผ่อนชำระสินค้า และสินสอดที่ค้างจ่าย ฯลฯ หมายความว่า ลูกหนี้จะต้องจ่ายตามจำนวน ลักษณะ ประเภทและคุณภาพของทรัพย์สินที่เขาได้ยืมไปเท่านั้น

อิบนุอาบิดีนกล่าวว่า “หากเขาได้ยืมเงินจำนวนเศษหนึ่งส่วนหกดิรฮัม หรือครึ่งดิรฮัม หลังจากนั้นค่าของดิรฮัมตกหรือขึ้นก็ตาม เขาต้องจ่ายเฉพาะจำนวนที่เขาได้ยืมไปเท่านั้น โดยที่ไม่ต้องคำนึงถึงค่าของเงินจะแพงหรือถูก” (Ibn `Aabidin, 1994 : 5/172)

ท่านอิมามมาลิก อิบนุ อันส์ได้บันทึกในหนังสือ อัลมุดาวะนะฮ์ อัลกุบรอว่า “ชายคนหนึ่งกล่าวถามท่านว่า ท่านคิดอย่างไรหากชายคนหนึ่งขอยืมเงินท่าน 1 ดินาร์ หรือครึ่งดิ นาร์ หรือเศษหนึ่งส่วนสามดินาร์ แล้วเขาไปหามาเพียงหนึ่งดิรฮัม และเขาต้องจ่ายคืนเท่าไร? ท่านอิมามมาลิกตอบ : เขาต้องจ่ายตามจำนวนดิรฮัมที่เขาได้ยืมไปเท่านั้น หากเขาขอยืมไป 4 ดิรฮัม แต่เขาจ่ายคืน 5 ดิรฮัม ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ควรและผู้ยืมทวงไม่สมควรจ่ายเป็นเงินแทน แต่หากเขาขอยืมมา 1 ดินาร์ แล้วเขาไปแตกดินาร์และเอาไปเพียง 0.5 ดินาร์ ส่วนที่เหลืออีก 0.5 ดินาร์

เขาคืนให้เจ้าของ หมายความว่า เขาต้องจ่ายคืนอีก 0.5 ดีนาร์ โดยไม่ต้องคำนึงถึงค่าของเงินจะแพงหรือจะถูกก็ตาม” (Malik Ibn Anas, n.d.: 3/116)

อัสสะฮุดียกกล่าวว่า “เป็นที่รู้และเข้าใจกันว่า การยืมที่ถูกต้องนั้นจะต้องจ่ายคืนเหมือนกับที่ได้ยืมไปเท่านั้น หากเขาได้ยืมเงินไป 1 รอตัล เขาจำเป็นต้องคืน 1 รอตัล จากเงินชนิดเดียวกัน แม้ว่าค่าของเงินในขณะนั้นจะแพงหรือจะถูกก็ตาม” (al-Sayūṭī, 1992 : 1/127)

อิบน์ กุฎามะฮ์ กล่าวว่า “ผู้ยืมจำเป็นต้องคืนสิ่งที่ได้ยืมจากผู้ให้ยืมตามจำนวนและลักษณะที่เหมือนกัน แม้ว่าในขณะที่จ่ายคืนนั้นจะมีราคาถูกหรือแพงหรือราคาเท่าเดิมก็ตาม” (Ibn Qudāmah, 1994 : 4/396)

จากคำกล่าวของอุละมาอ์จากสมัยฮับซัยข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า หลักกฎหมายอิสลามได้กำหนดให้ผู้ยืมต้องคืนวัตถุที่ได้ยืมมาจากผู้อื่นตามลักษณะและจำนวนเหมือนกับที่ได้ยืมมาเท่านั้น โดยไม่ต้องคำนึงถึงราคาของเงินหรือวัตถุในขณะที่จ่ายคืนว่าจะแพงหรือจะถูก

เมื่อนำหลักการดังกล่าวมาปฏิบัติกับทรัพย์สินเงินและทองที่ได้นำฝากกับธนาคารแล้ว จะเห็นได้ว่าการจ่ายเงินทดแทนด้วยผลริบา เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม เพราะเป็นการรับริบาที่ต้องห้ามวิธีหนึ่ง

หากมีคนแย้งและอ้างเหตุผลว่า เขามิได้เจตนาที่จะรับริบาแต่เขาแค่รับส่วนที่เขาควรจะได้รับเป็นการทดแทนในส่วนที่ขาดไปเนื่องจากผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจที่เลวลงเท่านั้น

คำตอบคำแย้งดังกล่าวคือ เป็นการอ้างเหตุผลที่ฟังไม่ขึ้น เนื่องจากเหตุผลดังนี้

ก. กฎหมายอิสลามมิได้กำหนดบทบัญญัติให้ใช้สิ่งที่หะรอมมาแก้ปัญหาคาขาดทุนของทรัพย์สิน เพราะผู้ที่ครอบครองทรัพย์สินย่อมมีการเพิ่มและลดลงเป็นธรรมดา เมื่อมีการลดลงเขาก็ไม่ควรเอาสิ่งที่หะรอมมาทดแทนในส่วนที่ขาดไป เพราะหากชะรีอะฮ์อนุญาตอย่างนั้นก็เท่ากับว่าชะรีอะฮ์อนุญาตให้กระทำการหะรอมในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เช่น เล่นการพนัน รับริบา และอื่นๆ เพื่อมาทดแทนในส่วนที่ขาดไป ดังนั้นชะรีอะฮ์จึงไม่อนุญาตให้ใช้ทรัพย์สินหะรอมมาทดแทนทรัพย์สินที่ขาดหายไป เนื่องด้วยผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างเด็ดขาด

ข. การขาดทุนในค่าของเงินที่ฝากไว้กับธนาคาร เนื่องจากผลกระทบของภาวะเงินเฟ้อถือว่าเป็นภาวะฉุกเฉิน และภาวะเงินเฟ้อดังกล่าวทำให้ค่าของเงินต้องลดลง แม้จะเป็นเงินฝากในธนาคารหรือเงินสดในมือก็ตาม ซึ่งภาวะฉุกเฉินดังกล่าวเกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอก ไม่ใช่เกิดจากการกระทำของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ดังนั้นตามทัศนะชะรีอะฮ์อิสลามจึงห้ามใช้เงินริบามา

ทดแทนความเสียหายของเงินที่ได้รับผลกระทบจากเหตุฉุกเฉินดังกล่าวได้

ทัศนะข้างต้นถือเป็นทัศนะที่ได้รับความเห็นชอบในมติการประชุมสมาคมอุลมะมาฮ์ฟิคุฮฺอิสลามครั้งที่ 3 ซึ่งได้จัดขึ้นที่เมืองอัมมาน ประเทศจอร์แดน มีความดังนี้ “ห้ามมิให้ธนาคาร (ธนาคารอิสลาม) ปกป้องค่าของเงินที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเงินเฟ้อด้วยเงินริบาที่ได้มาจากเงินฝาก ซึ่งจำเป็นต้องจ่ายเงินริบาดังกล่าวเพื่อสาธารณประโยชน์เท่านั้น เช่น มอบให้ศูนย์วิจัย ฝึกอบรม และช่วยเหลือประเทศที่ยากจน ตลอดจนมอบให้กับสถาบันการศึกษา วิทยาลัย โรงเรียน เป็นต้น” (‘Abbās Ahmad al-Bāz, 2004 : 328)

3.2 ปัญหาใหม่ๆในระบบธุรกิจการเงินที่อยู่ในขอบข่ายของการริบา

ปัจจุบันโลกมีความเจริญก้าวหน้าและทันสมัยในทุกๆด้าน ทำให้เกิดปัญหาใหม่ๆเกี่ยวกับการปฏิบัติและทัศนะคติของมุสลิม ซึ่งต้องมีการปรับตัวให้เหมาะสมทันสมัยอยู่ตลอดเวลาตามหลักการและกรอบที่ได้กำหนดโดยชะรีอะฮ์ ทั้งนี้เพราะศาสนาอิสลามเป็นศาสนาแห่งอัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงรอบรู้และผู้ทรงวางกฎระเบียบต่างๆไว้ อย่างสมบูรณ์ไม่มีข้อบกพร่องเลย ดังนั้นจะพบว่าบทบัญญัติอิสลามมีความยืดหยุ่นเหมาะสมสำหรับมนุษย์ในทุกๆสมัยและทุกสถานที่ ในส่วนนี้เป็นการนำเสนอคำวินิจฉัยของอุลมะมาฮ์เกี่ยวกับปัญหาใหม่ๆในยุคปัจจุบันที่จัดอยู่ในขอบข่ายของธุรกรรมริบา โดยได้แบ่งเป็นหัวข้อย่อยดังนี้

3.2.1 การเก็บค่าบริการของธนาคารอิสลามในการกู้ยืม

จากการประชุมสัมมนาของสมาคมฟิคุฮฺอิสลามีย์ (al-Mujaam`a Fiqhal-Islāmi) ครั้งที่ 3 ได้บันทึกมติข้อที่ 1 (ก) ว่า “หลังจากที่ได้มีการศึกษาวิจัยอย่างละเอียดเกี่ยวกับการเก็บค่าบริการของธนาคารอิสลามในการกู้ยืมแล้ว ทางสมาคมจึงมีมติวินิจฉัยดังนี้

- (1) อนุโลมให้เก็บค่าบริการในการกู้ยืมได้
- (2) การกำหนดอัตราค่าบริการควรให้เหมาะสมกับงานที่ได้ดำเนินการ
- (3) ค่าบริการใดๆที่เกินจากค่าบริการดำเนินการ หรือไม่เหมาะสมกับงานถือว่าเป็นริบาที่หะรอม ”

3.2.2 การซื้อขายแลกเปลี่ยนเงินตรา

จากการประชุมสัมมนาของสมาคมฟิสิกส์สมาพันธ์โลกมุสลิม ครั้งที่ 5 คำวินิจฉัยชี้ขาดข้อที่ 6 เกี่ยวกับเงินตราและหุ้กุ่มชะรีอะฮ์ที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

(1) เดิมเงินตราที่ได้รับความนิยมใช้กันเป็นทองและเงิน ซึ่งเป็นทรัพย์สินประเภทหนึ่ง เนื่องจากทองและเงินเป็นสิ่งที่มีความหมาย แต่ในปัจจุบันเงินเหรียญและธนบัตรถือว่าเป็นสิ่งที่มีความหมายที่สามารถใช้แทนทองและเงินในการจับจ่ายใช้สอย ดังนั้นทางสมาคมฟิสิกส์จึงได้วินิจฉัยว่า เงินเหรียญและธนบัตรจัดเป็นทรัพย์สินประเภททองและเงินในหุ้กุ่มชะรีอะฮ์ ฉะนั้นเงินตราธนบัตรจึงวาญิบต้องจ่ายชะกาต และเป็นอิลละฮ์ริบาอย่างหนึ่งทั้งประเภทริบาฟิฏลุและริบานะสีอะฮ์เช่นเดียวกับทองคำและเงิน

(2) เงินตราธนบัตรหากจำแนกด้านราคาแล้วจะเหมือนกับทองคำและเงิน แต่เงินตราธนบัตรจะมีหลายสกุลเงิน ซึ่งแต่ละสกุลมีราคาที่แตกต่างกัน เช่น เหรียญซาอุดีอาระเบีย ดอลลาร์สหรัฐฯ และอื่นๆ แต่ละสกุลเงินของแต่ละประเทศถือว่าเป็นเงินต่างชนิดกัน และถือว่าเป็นทรัพย์สินประเภทอิลละฮ์ริบาเช่นเดียวกับทองคำและเงิน และเป็นทรัพย์สินประเภทอื่นที่มีค่าและราคา โดยที่ประชุมได้วินิจฉัยหุ้กุ่มดังนี้

(ก) ไม่อนุโลมให้ซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนเงินตราธนบัตรสกุลหรือชนิดเดียวกันหรือต่างชนิดกัน หรือด้วยทองคำหรือเงิน โดยวิธีนะสีอะฮ์ (จ่ายผ่อน) อย่างเด็ดขาด เช่น ไม่อนุโลมให้แลกเงินเหรียญซาอุดีอาระเบียกับเงินสกุลอื่น โดยวิธีรับเงินเหรียญก่อนแล้วจะจ่ายเงินสกุลอื่นในวันพรุ่งนี้ ในราคาเดียวกันหรือสูงกว่า

(ข) ห้ามซื้อขายเงินตราสกุลเดียวกันในอัตราราคาที่ต่างกันถึงแม้ว่ามีการส่งมอบมือต่อมือก็ตาม เช่น ห้ามแลกเงินเหรียญ 10 เหรียญด้วยเงิน 11 เหรียญ โดยวิธีมัดจ่ายหรือวิธีจ่ายสด

(ค) อนุโลมให้แลกเปลี่ยนเงินตราต่างสกุลหรือต่างชนิดกัน หากด้วยวิธีจ่ายสด เช่น ขายเงินดอลลาร์สหรัฐฯ 100 ดอลลาร์ด้วยเงินบาทไทย 3,200 บาท โดยการจ่ายสด

(ง) เงินตราธนบัตรวาญิบต้องจ่ายชะกาตเช่นเดียวกับทองคำและเงิน เมื่อถึงกำหนดจำนวนและครบรอบปี

(จ) อนุโลมให้ใช้เงินตราธนบัตรในการลงทุนค้าขายจ่ายหนี้สินได้

3.2.3 การซื้อขายแบบลดแล้วชำระ

รูปแบบลดแล้วชำระหมายถึง การที่ผู้ขาย (ในการซื้อขายแบบผ่อนชำระ) ยอมลดจำนวนหนี้ (งวด) ที่ยังไม่ถึงกำหนดเวลาชำระบางส่วน โดยที่ผู้ซื้อจะต้องชำระราคางวดดังกล่าวโดยทันที ตัวอย่างเช่น นาย (ก) ขายรถจักรยานยนต์แก่นาย (ข) แบบเงินผ่อนด้วยราคา 40,000 บาท โดยกำหนดการชำระราคาเป็น 20 งวดๆละ 2,000 บาท ทุกๆเดือน พอนาย (ข) ชำระราคาได้ 10 งวด นาย(ก) ก็กล่าวแก่นาย (ข) ว่า “ฉันจะลดจำนวนงวดที่ยังไม่ถึงเวลาชำระจากเดิม 20,000 บาท เหลือ 10,000 บาท โดยที่นายจะต้องชำระราคางวดจำนวนดังกล่าวแก่ฉันทันที”

ทัศนะของอุละมาอ์เกี่ยวกับเรื่องนี้

อุละมาอ์มีทัศนะที่แตกต่างกันเกี่ยวกับเรื่องนี้ออกเป็น 3 ทัศนะด้วยกัน คือ

1 เป็นที่อนุมัติ ซึ่งเป็นทัศนะของท่านอิบนุอับบาส อิมามนะเคาะอีย์ อิมามซุฟัยร และอิมามอญูเซาะร (Ibn Qudāmah, 1998.: 4 /174) ทัศนะหนึ่งของอิมามอะหฺมัด อิบนุตัยมียะฮฺ อิบนุ อัลก็อัยยิม และอิชเชากานีย์ ตลอดจนอุละมาอ์ร่วมสมัยเช่น อิบนุบาซ อัลอุษัยมีน ศอลิหฺอัลฟาซาน⁽⁷⁰⁾

2 ไม่เป็นที่อนุมัติ ซึ่งเป็นทัศนะของเศาะหะบะฮฺและตาบิอินส่วนใหญ่ นักวิชาการส่วนใหญ่ของมัชฮับหะนะฟียะ มาลิกีย์ ซาฟีอีย์ และหันบะลีย์ (Ibn Qudāmah, 1998: 4 /174-175)

3 แยกแยะรายละเอียดกล่าวคือ ถ้าหากมีการวางเงื่อนไข (ไม่ว่าจากผู้ขายหรือผู้ซื้อ) ถือว่าไม่เป็นที่อนุมัติ และถ้าไม่ได้เกิดจากการวางเงื่อนไขถือว่าเป็นที่อนุมัติ และการวางเงื่อนไขที่ทำให้การซื้อขายไม่เป็นที่อนุมัติคือการวางเงื่อนไขในขณะการทำสัญญาซื้อขาย ทัศนะนี้เป็นทัศนะของอุละมาอ์มัชฮับซาฟีอีย์ (al-Subkī, Fatawā Assubkī, n.d. : 1/351)

สาเหตุของการมีทัศนะที่ต่างกัน

ท่านอิมามอิบนุรุชดฺกล่าวว่า "หลักฐานของกลุ่มที่มีทัศนะว่าไม่เป็นที่อนุมัติคือ กระบวนการซื้อขายดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับการเพิ่มอันเนื่องมาจากการขยายระยะเวลาชำระ ซึ่งส่วนที่คล้ายกันคือมีการประเมินค่าระยะเวลาเป็นส่วนหนึ่งของราคา และหลักฐานของกลุ่มที่มี

(70) (ออนไลน์) สืบค้นจาก : (<http://www.egyptianislamicgroup.org/muntada/showthread.php?t=3691>)

ทัศนะว่าเป็นที่อนุมัติคือหะดีษอิบนุอับบาส ซึ่งสาเหตุของการขัดแย้งคือการแย้งกันระหว่างการเทียบเคียง (กีياس) กับตัวบทหะดีษ" (Ibn Rushd, 1987: 4/75)

หลักฐานของกลุ่มที่มีทัศนะว่าลดแล้วชำระเป็นที่อนุมัติ

ก. หะดีษที่รายงานโดยท่านอิบนุอับบาสเล่าว่า

((لما أمر النبي صلى الله عليه وسلم بإخراج بني النضير من المدينة جاءه ناس منهم فقالوا : يا رسول الله إنك أمرت بإخراجهم ولهم على الناس ديون لم تحل فقال النبي صلى الله عليه وسلم : ضعوا وتعجلوا)) (أخرجه الحاكم في المستدرک، 1990 : 52/2)

ความว่า “เมื่อท่านนบี ﷺ สั่งให้ขับไล่ชาวยิวบনীอันนะฎีรออกจากเมืองมะดีนะฮะ มีบางคนจากพวกเขามาหาท่านนบีแล้วกล่าวว่า โอ้อันเราะฮ์มุลลอฮ์ ท่านสั่งให้ขับไล่พวกเขาทั้งๆที่ผู้คนยังมีหนี้สินที่ยังไม่ถึงกำหนดเวลาชำระให้กับพวกเขา? ท่านนบี ﷺ ตอบว่า พวกเจ้าจงลดจำนวนหนี้และจงสั่งให้ลูกหนี้ชำระหนี้ก่อนถึงเวลากำหนดจ่ายโดยเร็ว” (บันทึกโดย al-Hākim, al-Mustadrak, 1990 : 2/52)

ข. คำชี้ขาดของท่านอิบนุอับบาส

ท่านอิบนุอับบาสได้ถูกถามเกี่ยวกับชายซึ่งเป็นเจ้าหนี้ที่ยังไม่ถึงกำหนดเวลาชำระแล้วเขาก็กล่าวแก่ลูกหนี้ของเขาว่า "เจ้าจงชำระหนี้แก่ฉันเถิด แล้วฉันจะลดจำนวนหนี้แก่เจ้า" ท่านอิบนุอับบาสตอบว่า "ไม่เป็นไร แท้จริงแล้วริบานั้นคือการที่ลูกหนี้กล่าวแก่เจ้าหนี้ว่า ขอให้ท่านขยายเวลาชำระหนี้แก่ฉันเถิด แล้วฉันจะเพิ่มจำนวนหนี้แก่ท่าน มิใช่การที่เจ้าหนี้กล่าวแก่ลูกหนี้ว่า เธอจงชำระหนี้แก่ฉันเถิด แล้วฉันจะลดจำนวนหนี้แก่เธอ" (Abd Razzāq, n.d. : 8/72)

ค. เหตุผลเชิงปัญญา

การที่ผู้ขายทำเช่นนี้ถือว่าเขาขอมสละสิทธิส่วนหนึ่งของตัวเองซึ่งเป็นที่อนุมัติให้ทำได้เหมือนกับกรณีการชำระราคาแบบเงินสดซึ่งเป็นที่อนุมัติให้ผู้ขายลดราคาสินค้าแก่ผู้ซื้อได้เช่นกัน (วารสาร al-Mujamm`a al-Fiqh al-Islāmī, ฉบับที่ 6, เล่มที่ 1, ปี ฮ.ศ 1410 หน้า 288)

ส่วนหลักฐานของกลุ่มที่มีทัศนะว่าลดแล้วชำระไม่เป็นที่อนุมัติ
 ก. หลักฐานหะดีษที่รายงานโดยท่านมิกดาด อิบน์ อัสวัตเล่าว่า

((أسلفت رجلا مائة دينار ثم خرج سهمي في بعث بعثه رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت له : عجل لي تسعين ديناراً وأحط عشرة دنانير فقال : نعم ، فذكر ذلك لرسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : " أكلت ربا يا مقداد وأطعمته))(رواه البيهقي في السنن الكبرى 6 / 28)

ความว่า : “ฉันให้ชายคนหนึ่งยืมเงินจำนวน 100 ดินาร์ แล้วปรากฏว่าฉันมีส่วนแบ่งในการรบที่ท่านนบี ﷺ ได้จัดให้มีการรบขึ้น แล้วฉันจึงกล่าวแก่ชายคนนั้นว่าจงจ่ายให้แก่ฉัน 90 ดินาร์และฉันจะลดค่าให้เจ้า 10 ดินาร์ แล้วเขาตอบว่า ตกกลาง แล้วฉันได้เล่าเรื่องดังกล่าวแก่ท่านเราะฮูฎ ﷺ แล้วท่านเราะฮูฎกล่าวว่า “โอ้มิกดาดเจ้าได้รับริบาแล้วและเจ้าได้ให้เขาลืมรสบริบา” (บันทึกโดย al-Baihaqī, al-Sunan al-Kubrā, 6 / 28)

ข. การฟิตวาของเสาะหะบะฮฺ

(1) คำชี้ขาดของท่านอับดุลลอฮฺ อิบน์ อุมร์

ท่านอับดุลเราะฮมาน อิบน์ มุฏอิม เล่าว่าฉันได้ถามท่านอิบน์อุมร์เกี่ยวกับชายคนหนึ่งที่ดีดหนี้ฉันซึ่งยังไม่ถึงกำหนดเวลาชำระแล้วฉันกล่าวแก่เขาว่าจงชำระหนี้ของฉันเดี๋ยวนี้แล้วฉันจะลดจำนวนหนี้บางส่วนแก่เจ้า ท่านก็ได้ห้ามฉันจากการกระทำดังกล่าว (Abd Raḥ-Zāq, n.d. : 8/74)

(2) ท่านซัยดฺ อิบน์ ซาบิต ได้สั่งห้ามจากการกระทำดังกล่าวเช่นกัน (al-Subkī, n.d. :1/351)

หลักฐานของกลุ่มที่มีทัศนะว่าถ้าหากว่าเกิดจากการวางเงื่อนไขถือว่าเป็นที่อนุมัติ และถ้าไม่ได้เกิดจากการวางเงื่อนไขถือว่าเป็นที่อนุมัติ ซึ่งมีการแย้งกันระหว่างหลักฐานที่บ่งชี้ว่าเป็นที่อนุมัติกับหลักฐานที่บ่งชี้ว่าไม่เป็นที่อนุมัติ ดังนั้นจึงสามารถนำหลักฐานดังกล่าวมารวมประสานกัน โดยการแยกรายละเอียดที่เป็นสิ่งต้องห้ามและที่เป็นที่อนุมัติ (Assubkī, n.d. : 1/351)

ทัศนะที่มีน้ำหนัก

ทัศนะที่มีน้ำหนักในทัศนะของผู้วิจัยคือทัศนะของกลุ่มที่ 3 ซึ่งมีทัศนะว่าถ้าหากว่าการกระทำดังกล่าวเกิดจากการวางเงื่อนไขในขณะที่ซื้อขายย่อมถือว่าเป็นที่อนุมัติ และถ้าไม่ได้เกิดจากการวางเงื่อนไขถือว่าเป็นที่อนุมัติ การที่ผู้วิจัยมีทัศนะเช่นนี้เนื่องจากเหตุผลว่าหะดีษที่ 2 ที่กลุ่มแรกได้นำมาอ้างเป็นหลักฐานนั้นเป็นหะดีษที่อ่อน ซึ่งไม่สามารถนำมาใช้เป็นหลักฐานได้ กล่าวคือ หะดีษของท่านอิบนุอับบาสที่ว่า “เมื่อท่านนบี ﷺ สั่งจับไล่ชาวยิวบนีอันนะฎริรให้ออกจากเมืองมะดีนะฮ์ได้มีบางคนจากพวกเขามาหาท่านนบีแล้วกล่าวว่า โอ้ท่านเราะฮูลของอัลลอฮ์ ﷺ ท่านสั่งให้จับไล่พวกเขาทั้งๆที่ผู้คนยังมีหนี้สินที่ยังไม่ถึงกำหนดเวลาชำระให้กับพวกเขา? ท่านนบี ﷺ ตอบว่า พวกเจ้าจงลดจำนวนหนี้และจงสั่งให้ลูกหนี้ชำระหนี้ก่อนถึงเวลากำหนดจ่ายโดยเร็ว” บันทึกโดยท่านอิมามอัลฮากิมและอัลดารุฎฎินีย์

ในสายรายงานของหะดีษนี้มีชายคนหนึ่งชื่อมุสลิม บิน คอลิด ซึ่งท่านอิมามอัลดารุฎฎินีย์กล่าวถึงชายคนนี้เป็นผู้ที่เชื่อถือได้แต่มีความจำที่ไม่ค่อยดี (Darulqutni, 1966.: 2/46)

ส่วนหะดีษของท่านมิกดาด ที่ว่า “จากท่านมิกดาด อิบนุ ฮัซมัดเล่าว่า ฉันให้ยืมเงินชายคนหนึ่งจำนวน 100 ดินาร์ แล้วปรากฏว่าฉันมีชื่ออยู่ในรายชื่อทหารที่ท่านนบีจะส่งออกไปรบ ฉันจึงกล่าวแก่ชายคนนั้นว่า จงจ่ายให้แก่ฉัน 90 ดินาร์แล้วฉันจะลดให้เจ้า 10 ดินาร์ เขาตอบว่าตกลง แล้วเขาเล่าเรื่องนี้แก่ท่านเราะฮูล ﷺ ฟัง ท่านกล่าวว่า ท่านได้กินริบาของมิกดาดแล้วรายงานโดยอิมามอัลบัยฮะกี

ท่านอิมามฮัสสุบกีกล่าวว่า เป็นหะดีษที่มีสายรายงานที่เฉพาะอิฟ (อ่อน) (Fatawa al-Subki, n.d.: 1/351)

ส่วนคำชี้ขาดของท่านอิบนุอับบาสซึ่งเป็นหลักฐานของกลุ่มที่ 1 ก็ถูกแย้งโดยคำชี้ขาดของท่านอิบนุอุมร์และท่านซัยดุ อิบนุ ยาบิต ซึ่งเป็นหลักฐานของกลุ่มที่ 2 ทั้งสองจึงไม่สามารถนำมาใช้เป็นหลักฐานได้

ส่วนหลักฐานทางสติปัญญาของกลุ่มที่ 1 นั่นคือ การที่ผู้ขายกระทำเช่นนี้ถือว่าเขายอมสละสิทธิส่วนหนึ่งของทรัพย์สินตัวเองซึ่งเป็นที่อนุมัติให้ทำได้ เหมือนกับกรณีการชำระราคาแบบเงินสดซึ่งเป็นที่อนุมัติ ให้ผู้ขายลดราคาสินค้าแก่ผู้ซื้อได้เช่นกัน หลักฐานนี้ได้สนับสนุนทัศนะของกลุ่มที่ 3 แต่ต้องไม่มีการวางเงื่อนไขในขณะที่การทำสัญญาซื้อขาย ทั้งนี้เพราะการวางเงื่อนไขนั้นทำให้การกระทำดังกล่าวเป็นการริบา